

MTÜ KODUKANT LÄÄNEMAA STRATEEGIA AASTATEKS 2014-2020+

Jaanuar 2018
Läänemaa

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. MTÜ Kodukant Läänemaa lühiülevaade	4
1.1. Kohalik tegevusgrupp ja liikmeskond	4
1.2. Tegevuspiirkonna kirjeldus.....	5
1.3. Juhtimine ja töökorraldus.....	6
1.4. Tegevusgrupi kogemused esimesest Leader-perioodist.....	7
2. Tegevuspiirkonna olukorra lühiülevaade strateegia koostamisel	9
2.1. Piirkonna arenguvajadused ja -potentsiaal.....	9
2.2. SWOT-analüüs.....	10
3. Eelmise strateegia (2009 a . – 2013 a.) täitmine	12
3.1. Toetatud projektid ning nende jaotumine	12
3.2. Eesmärkide täitmine ja saavutatud tulemused indikaatorite kaupa	14
3.3. Elluviidud projektide tulemuste analüüs.....	15
4. Strateegia 2014–2020+	16
4.1. Visioon.....	16
4.2. Strateegilised valdkonnad ja eesmärgid.....	16
4.3. Strateegia integreeritud ja uuendusliku olemuse kirjeldus	19
4.4. Strateegia koostamise protsess.....	19
4.5. Strateegia uuendamise protsess.....	21
5. Strateegia elluviimise tegevuskava	22
5.1. Meetmete valiku üldine põhjendus	22
5.2. Valdkond – ettevõtluse aktiivsuse suurendamine	23
Meede 1: ettevõtluse ja ettevõtluseks vajalike tingimuste arendamine, sh kohalikul eripäral ja kultuuripärandil põhineva ettevõtluse arendamine.....	23
5.3. Valdkond – elukeskkonna parandamine	26
Meede 2: piirkonna eripära ja kultuuripärandi arendamine ning piirkonna arenguks vajalike teenuste kättesaadavuse suurendamine	28
5.4. Valdkond – siseriikliku ja rahvusvahelise koostöö arendamine.	30
Meede 3: KKLMI siseriiklike ja rahvusvaheliste koostööprojektide kavandamine ja elluviimine	31
5.5. Kavandatavad ühis- ja suurprojektid	32
6. Võrgustumine ja koostöö	33
7. Strateegia rakendamine	35
7.1. Strateegia seire ja hindamine	35
7.2. Taotluste hindamise protsess ja (projektitaotluste hindamise töörühm) hindamiskomisjoni moodustamise põhimõtted	36
7.3. Taotluste hindamiskriteeriumid	38
8. Strateegia rahastuskava.....	39
9. Seosed teiste strateegiliste arengudokumentidega	40
Kasutatud materjalid	45
LISA 1. Piirkonna olukorra analüüs	46

Sissejuhatus

Kodukant Läänemaa (edaspidi KKLM) on mittetulundusühing, mis ühendab Lääne maakonna maapiirkonna ühendusi, ettevõtjaid ja kohalikke omavalitsusi, kelle sooviks on piirkonna aktiivsuse ja atraktiivsuse tõstmine seotuse ja koostöö kaudu. Kokku oli ühingul 01.01.2018 seisuga 82 liiget, sh 4 kohalikku omavalitsust. Alates 2005. aastast on KKLM üheks kohalikuks Leader-tegevusgrupiks Eestis. Ühtaegu on KKLM ka üks 15 Eesti Külaliikumine Kodukant tegutsevast maakondlikust organisatsioonist.

Käesolev KKLMi strateegia aastateks 2014-2020+ on organisatsiooni ning selle tegevuspiirkonna arengut suunav alusdokument. Strateegias on välja toodud KKLMi taust ja senine kogemus (ptk 1), lühiülevaade tegevuspiirkonnast (ptk 2), eelmise strateegia täitmise analüüs (ptk 3), visioon, strateegilised valdkonnad ja meetmed ning strateegia koostamise protsess (ptk 4), elluviimise tegevuskava (ptk 5), võrgustumine ja koostöö (ptk 6), strateegia rakendamise juhtimine ja seire ning hindamisprotsessid ja -kriteeriumid (ptk 7), rahastuskava (ptk 8) ja seosed teiste arengudokumentidega (ptk 9). Strateegiale on lisatud piirkonna sotsiaalmajandusliku olukorra analüüs.

Strateegia aluseks on piirkonna eri osapooli kaasanud laiapõhjaliste arutelude tulemused. Aruteludel käsitleti KKLMi senist tegevust, osalejate nägemust piirkonnast aastal 2020, eri valdkondade peamisi vajadusi jms. Kokku osales strateegia koostamises perioodil jaanuar 2014 – oktoober 2015 ligikaudu 300 piirkonna omavalitsuste, ettevõtete ja kolmanda sektori esindajat.

1. MTÜ Kodukant Läänemaa lühiülevaade

1.1. Kohalik tegevusgrupp ja liikmeskond

Tegevusgrupi taust

Kodukant Läänemaa asutati 1997. aastal. 28.02.1997 toimunud külaliikumise arendusgrupi koosolekul otsustati algatada külaliikumine kogu Läänemaal.

Kodukandi sisuline tegevus on olnud aktiivne. Läänemaa oli esimene piirkond, kus peeti 1997. a maakondlik maapäev. 1997–1998. a toimus Kodukant Läänemaa maakondlik arendusprogramm, mille kaudu oli külaseltsidel võimalus taotleda külaarendusprojektidele toetusraha. Lisaks anti esimestel aastatel välja infolehte, osaleti projektides, koolitati külaliidreid, koostati külade arengukavasid jne. Juriidilises mõttes toimis organisatsioon esialgu seltsinguna. Oma tegevuste jätkamiseks mittetulundusühinguna peeti 17.02.2003 Mittetulundusühingu Kodukant Läänemaa asutamiskoosolek. Mittetulundusühing kanti registrisse 22.04.2003. Asutajaliikmeid oli 15.

28.12.2004 võeti vastu otsus, et MTÜ Kodukant Läänemaa saab Leader-programmi ellu viivaks kohalikuks tegevusgrupiks (*Local Action Group*). 2005. aastal alustas KKLM maaelu arengukava koostamist, mille raames kohtuti kõigi Läänemaa valdade külaliidrite, ettevõtjate ja omavalitsusjuhtidega, et tutvustada Euroopa Liidu Leader-programmi. Sisuliselt oli KKLM omas piirkonnas kõigi olulisemate kohaliku tegevusgrupi rollidega juba kokku puutunud.

Alates 2007. Aastast on KKLMi kui Leader-tegevusgrupi ülesandeks olnud korraldada Eesti maaelu arengukavast 2007–2013 tulenevalt kolme sektori (MTÜ, KOV ja ettevõtja) koostöös maaelu tasakaalustatud arendamist Läänemaal. Kodukant on tegutsenud lähtuvalt Leader-põhimõtetest, olles laekunud rahataotluste esmaseks hindajaks ning rahastamise otsustajaks kohapeal. Perioodil 2009–2013 esitati KKLMi Leader-meetme taotlusvoorude raames 583 projekti, millest rahastuse said 305.

Liikmeskond

MTÜ Kodukant Läänemaal on 01.01.2018 seisuga 82 liiget, neist 4 kohalikku omavalitsust, 36 ettevõtet ja 42 kodanikuühendust. Järgnevalt on välja toodud liikmed sektorite kaupa.

Kohalikud omavalitsused: Lääneranna vald (moodustunud 2017 Lihula, Hanila, Koonga ja Varbla valla ühinemisel) Lääne-Nigula vald (moodustunud 2013 Oru, Risti ja Taebla valla ühinemisel ning 2017 Lääne-Nigula, Kullamaa, Martna, Noarootsi ja Nõva valla ühinemisel), Haapsalu linn (moodustunud 2017 Haapsalu linna ja Ridala valla ühinemisel) ja Vormsi vald.

Ettevõtted: OÜ Viljatare, OÜ Enniste, OÜ Leidrek, OÜ Varetik, OÜ Nõva- Madise, OÜ Kenest Projekt, AS K.Met, FIE Rita Saviir, FIE Ants Streng Rumpo Mäe Talu, FIE Harry Kadakas, FIE Riho Ööbik, OÜ Lääntre, OÜ Brutus, OÜ Halukalur, OÜ Aitsuk, FIE Urmas Naudre, OÜ Greenhome, FIE Raivo Adman, OÜ K. Compos, OÜ Haapsalu Vetapteek, OÜ Matsalu Maius, OÜ Maiu, OÜ EMESI, OÜ Uuemõisa Autokeskus, OÜ Trebelgon, OÜ Tormit, OÜ Plats, OÜ Mehtrans, OÜ Leo Eesti, OÜ ASBE, AS Haapsalu Uksetehas, AS Uuemõisa Invest, AS Oru Äri, OÜ K.U.ORU AUTO, OÜ ORUMER, OÜ Redrose Holding.

Kodanikuühendused: MTÜ Läänemaa Orienteerumisklubi Okas, MTÜ Kinksi Küla Selts, MTÜ Palivere Kultuur ja Haridus, MTÜ Rannarahva Kultuuriselts, MTÜ Piirsalu Küla Selts, MTÜ Rõude Küla Selts, MTÜ Üdruma Küla Selts, MTÜ Salumäe Selts, MTÜ Läänemaa Rannakalanduse Selts, MTÜ Haeska Külaselts, MTÜ Rälby Külaselts, MTÜ Kalaküla Rohelised, MTÜ Vanamõisa Külade Ühendus, MTÜ Kullametsa Külaselts, MTÜ Oru SC Spordiklubi, MTÜ NordEstNõva, MTÜ Unistuste Vabrik, MTÜ Koluvere Küla Selts, MTÜ Risti Rahvaselts, MTÜ Kuijõe Külaselts, MTÜ Lääne Vibulaskjad, MTÜ Voose Rehi, MTÜ Keskaegne Lihula, MTÜ Hanila Lauulu- ja Mänguselts, MTÜ Teeveere Taluturu Selts, MTÜ Sotsiaalhoole Ühing, MTÜ Tervem Noarootsi; MTÜ Matsalu Rand, MTÜ Rahvatantsurühm Vormsi, MTÜ Virtsu Arenguselts, MTÜ Risti Huvi, MTÜ Säästva Arengu Selts, MTÜ Statera, MTÜ Rõude Muuseum, MTÜ Linnamäe Ettevõtluskeskus, MTÜ Uuemõisa Tööstusala, MTÜ Lihulamäe Ettevõtluskeskus, MTÜ Hoovõtukeskus, MTÜ Pagula, MTÜ Rallyklubi Oru Team, MTÜ Linnamäe Arendusselts, MTÜ Tuudi Jahiselts.

1.2. Tegevuspiirkonna kirjeldus

Kodukant Läänemaa tegevuspiirkond on piirkond, mis vastab enne haldusterritoriaalse korralduse muutmist haldusreformi seaduse alusel ja korras kohaliku tegevusgrupi liikmeks olnud valdade, sealhulgas vallasiseste linnade ja kuni 4000 elanikuga linnade territooriumile haldusreformile eelnenud piirides.

MTÜ Kodukant Läänemaa tegevuspiirkonda kuuluvad kõik kolm Läänemaa valda (11 valda kuni aastani 2013 ja 9 valda kuni aastani 2017 kui ühinemise tulemusena jäi Lääne maakonna koosseisu alles 3 valda - Haapsalu linn, Lääne-Nigula ja Vormsi vald) ja 1 Pärnumaa valla haldusreformieelne Lääne maakonda kuulunud piirkond (endised Lihula ja Hanila vald liitusid Pärnu maakonna koosseisu koos Varbla ja Koonga vallaga, mille endised Lääne maakonnas paiknenud territooriumid kuuluvad Kodukant Läänemaa tegevuspiirkonda). Tegevuspiirkonna oluliseks tõmbekeskuseks on Lääne maakonna keskus Haapsalu, mille arengud on piirkonna kui terviku jaoks väga olulised.

Tegevuspiirkonna pindala on 2372 km², elanike arv on Statistikaameti andmetel seisuga 01.01.2015 13910, mis on märkimisväärselt väiksem, kui rahvastikuregistri näitaja samal ajahetkel (14931). Rahvastiku tihedus on Statistikaameti andmeid arvestades 5,9 elanikku km² kohta, rahvatikuregistri andmetel on vastav näitaja 6,3. Rahvastiku tiheduselt on KKLMI piirkond üks hõredamalt asustatud piirkondasid Eestis.

Piirkonda iseloomustavad sarnased looduslikud tingimused, kõigil omavalitsusel on kokkupuude merega. Samuti on alale iseloomulik madalate rannaalade ja roostike, soode ja metsade rohkus. Territooriumist 32% on looduskaitse all ¹, koos Natura 2000 hoiualadega on kaitse all kolmandik maakonnast. Looduskeskkond ja maastikud on omapärased, väärtuslikud ja paiguti unikaalsed. Piirkonnas on pikaajased käsitöötraditsioonid, aktiivne külaliikumine ja seltsitegevus. Looduse ja pärandkultuuri kaitsmine toob kaasa nii piiranguid kui ka võimalusi majandustegevuses.

Tegevuspiirkonna sotsiaal-majanduslikku olukorda iseloomustavad ka sarnased probleemid. Maapiirkond on hõredalt asustatud, rahvaarv väheneb ja rahvastik vananeb, maa ei ole põllumajanduslikult kergelt haritav, kuigi põlluharimisega on siin ajast aega tegeletud. Keskmisi ja suuri ettevõtteid on piirkonnas väga vähe.

¹ <http://www.laanemaa.ee/?id=5376>

Piirkonda mõjutab lisaks Haapsalu linnale märkimisväärselt ka Tallinn, mis on tõmbekeskuseks nii töökohtade kui ka teenuste osas.

1.3.Juhtimine ja töökorraldus

MTÜ Kodukant Läänemaa juhtorganiteks on üldkoosolek ja juhatus. Kontrollorganiks on kuni kolmeliikmeline revisjonikomisjon. KKLMil on alates märtsist 2014 üheksaliikmeline juhatus (varasemalt kuueliikmeline), kelle on valinud üldkoosolek. Juhatus töö korraldab juhatus esimees.

Juhatus võib vajadusel kokku kutsuda mitmesuguseid töögrupe, toimkondi ning komisjone, arutamaks spetsiifilisi küsimusi. Samuti võib juhatus kutsuda osalema eksperte väljastpoolt ühingu liikmeskonda.

KKLMi büroo asub Haapsalus, igapäevast tegevust teostavad tegevjuht ning LEADER projektijuht.

Tegevjuhi ülesanneteks on:

- strateegia rakendamise korraldamine;
- tegevuskava sisuline elluviimine;
- KKLMi Leader-büroo igapäevase töö toimimise tagamine;
- infoliikumise tagamine;
- koostöö-, sh välissuhete korraldamine;
- raamatupidamise korraldamine.

Oma töös lähtub tegevmeeskond põhimõtetest, mis on välja kujunenud Kodukant Läänemaa varasema tegevuse ja senise strateegia koostamise ning elluviimise käigus – tagada piirkondadele ja huvigruppidele võimalused ühingu tegevuses osalemiseks ning Leader-toetuse taotlemiseks.

Taotluste hindamiseks moodustatakse projektitaotluste hindamise töörühm (hindamiskomisjon). Töörühma liikmed valitakse üldkoosoleku otsusega. Igast piirkonnast (määratletud omavalitsuse territooriumiga) osales komisjonis üks põhi- ja üks asendusliige. Töörühma liikmed valitakse kolmeks aastaks, selle moodustamisel järgitakse põhimõtet, et riigi või kohaliku omavalitsuste üksuste esindatus otse või nende osalusega eraõiguslike juriidiliste isikute kaudu jääb alla 50% liikmetest. Töörühm valib oma töö korraldamiseks põhiliikmete hulgast omale esimehe.

Huvide konflikti vältimiseks taandab töörühma liige ennast meetme hindamisest, milles:

- ta on menetlusosaline või menetlusosalise esindaja;
- ta on menetlusosaline või menetlusosalise sugulane, abikaasa, hõimlane või perekonnaliige;
- ta on menetlusosalisest või selle esindajast tööalases, teenistuslikus või muus sõltuvuses;
- ta on muul viisil isiklikult huvitatud asja lahendist või kui muud asjaolud tekitavad kahtlust tema erapooletuses.

Hindamiskomisjoni pädevuses on taotluste hindamine ning paremusjärjestuse ettepaneku koostamine juhatusel.

KKLMi juhatus kinnitab projektitaotluste paremusjärjestuse ja esitab selle PRIA-le rahastamise kinnitamise või kinnitamisest keeldumise põhjendatud otsuse tegemiseks.

Suurprojektide osas langetab projektitaotluse meetmesse esitamise otsuse ja KKLMi tegevusgrupi initsiatiivil algatatud projektide puhul langetab toetusotsuse KKLMi üldkoosolek.

1.4. Tegevusgrupi kogemused esimesest Leader-perioodist

Käesoleva KKLMi strateegia 2014–2020+ koostamise raames analüüsiti nii strateegia juhrühmas kui ka viiel avalikul seminaril KKLMi esimese Leader-perioodi kogemusi. Sellest lähtuvalt on järgnevalt kirjeldatud tegevusgrupi eelneva perioodi (2009–2013) peamised positiivsed ja negatiivsed kogemused nii strateegia kui ka organisatsiooni osas ning kokkuvõtvalt peamised väljakutsed uueks perioodiks.

Perioodi positiivsed kogemused:

- strateegia eesmärgid said täidetud;
- rahastamise osas vaideid ei esinenud;
- strateegia kattis kõik ootused;
- organisatsioon töötas vastavalt algsele kokkuleppele (positiivseks näiteks oli Kodukandi liikumise ja Leaderi ühitamine);
- MTÜd on muutunud tugevamaks;
- kooskäimise võimalused on paranenud;
- huvitegevus on maapiirkonnas mitmekesisustunud;
- maakondlikud koostööprojektid on tulemuslikud.

Positiivseks näiteks võib tuua Kiideva looduskeskuse linnutorn-savimaja ehituse ning haljastuse, millega loodi võimalused loodusturismi ja -hariduse edendamiseks. Projekt pälvis 2011 aastal parima Leader keskkonnaprojekti nimetuse. Heaks eeskujuks on ka Läänemaa noorte muusikute laager „Bändkämp“, mille käigus kohtusid noored mitmete muusikutega ja viidi läbi erinevaid töötube. Nelja päevane laager lõppes noorte muusikute kontserdiga. Projekt tunnistati 2011 aastal parimaks Leader noorteprojektiks. Lisaks on Leaderi toel arendatud rahvusvahelist koostööd. Näiteks viidi 2012. aastal läbi rahvusvaheline noorte laager Soome ja Venemaaga. Sarnaseid häid näiteid on lisaks ülalmainitule palju.

Piirkonna jaoks on olnud tähtis ka kohaliku toidu propageerimine. Näiteks kaasati KKLMi, Hiiu Koostöökogu ja Saarte Koostöökogu koostööprojekti “Kohalik toit kohaliku kogukonna toidulauale” raames aastatel 2011–2013 Läänemaal kokku 1020 inimest, sh lasteaia- ja koolilapsed, lapsevanemad, toidutootjad ja -töötajad, nõuandekeskused, maavalitsus jt. Korraldati 27 erinevat üritust, kaks konverentsi, õppereisid, õppepäevad, lahtiste uste päevad koolides ja lasteaedades ning nõustajate töötuba.

Eelmisel perioodil olid visioonis kajastatud teemadeks peamiselt elukeskkond, loodus ja kultuur. Ettevõtluskeskkonda otseselt kirjjas ei olnud. Tõenäoliselt ositi sellest tulenevalt sai antud valdkond ka vähem tähelepanu. Seetõttu on üheks käesoleva perioodi ülesandeks strateegia suunitluse korrigeerimine, et ka ettevõtjad saaksid hõlmatud.

Väljakutsed eelmisest perioodist:

- piirkonna infrastruktuuri probleemid on lahendamata;
- raha jagamine oli liiga laiapõhjaline;
- ettevõtted said vähe toetust;
- toetustel oli liiga madal ülemine piirmäär, suur pehmete tegevuste osakaal.

KKLMi kui organisatsiooni osas toodi välja järgmised positiivsed aspektid:

- Kodukandi liikumine ja Leader-tegevusgrupp on koondatud ühte organisatsiooni Kodukant Läänemaa;
- KKLMi tegevusega on kogu maakond kaetud;
- tänane süsteem ja organisatsioon toimivad;
- tegevmeeskond on kompetentne;
- toimivad ühisüritused liikmetele;
- toimib koostöö MTÜde ja KOVide vahel.

Ühtlasi toodi välja puudused, mille leevendamise/lahendamisega tuleb tegeleda järgmisel Leader-perioodil:

- piirkonnas on mõnetine segadus rollijaotuses – kuidas on jaotunud vastutusvaldkonnad. Sellest tuleneb hetkel ka info killustatus;
- organisatsioon on sõltuv Leader-rahast, jätkusuutlikkus on küsitav;
- liigne bürokraatia taotlejatele (koostöö PRIAga, taotluste menetlemine jms);
- suured erinevused valdade/sihtgruppide lõikes (raha taotlemisel/jaotumisel);
- ettevõtjate vähene kaasatus.

Kokkuvõttes on KKLMi esimesest Leader-perioodist tulenevad peamised väljakutsed järgmised:

- vajalik on suurem rõhk ettevõtluse toetamisele (seni on taotlejateks olnud enamasti MTÜd); oluline on ettevõtjate võrgustiku arendamine;
- kogukondade puhul peaks fookuseks olema sisulise tegevuse toetamine (nn hoonete täitmine sisuga, „betoon” erandjuhtudel);
- strateegias on oluline täpsemate fookuste määratlemine ning sellest lähtuvalt mõõdikute defineerimine ja seire;
- tähelepanu tuleb pöörata projektide mõju hindamisele;
- vajalik on eesmärkidele suunatud tegevuste, mitte organisatsioonide toetamine (sisuliselt ettevõtlusega tegeleva MTÜ toetusmäär peab olema sama suur kui äriühingute oma).

2. Tegevuspiirkonna olukorra lühiülevaade strateegia koostamisel

KKLMi piirkonna sotsiaalmajanduslikus analüüsis käsitleti piirkonna rahvastiku, ettevõtluse, kodanikuliikumise ja avalike teenuste arenguid ning väljakutseid. Analüüs on lisatud strateegiale (vt lisa 1), peatükis 2.1 on välja toodud peamised analüüsi järeldused ning väljakutsed. Piirkonna arenguvajaduste ning -potentsiaali analüüs on aluseks KKLMi strateegiale, nendest lähtuvalt on koostatud KKLMi visioon, strateegilised eesmärgid ja meetmed (vt ptk 4 ja ptk 6).

2.1. Piirkonna arenguvajadused ja -potentsiaal

Piirkonna arenguvajadused (vt ka tabel 1)

KKLMi strateegia koostamise raames teostatud sotsiaalmajanduslikust analüüsist tulenevalt on peamised järeldused ning piirkonna väljakutsed järgmised:

1. Piirkonna rahvaarv väheneb, vanusstruktuur on ebasoodne ning surve tööelisele elanikkonnale kasvab. Väljakutseks on **olemasoleva elanikkonna säilitamine**, piirkonnast pärit inimeste naasmine ning uute elanike lisandumine piirkonda.
2. Majanduslikult aktiivsete ettevõtete arv on piirkonnas järjepidevalt kasvanud, kuid võrreldes Eesti keskmisega on arenguruumi palju. Samas pole piirkonnas palju vaba tööjõudu, millest lähtuvalt on peale uute töökohtade loomise väljakutseks **lisandväärtuse suurendamine ettevõtluses**.
3. Piirkonnal on potentsiaali mikroettevõtluse arendamisel, eelkõige **puhkemajanduses ja ressursimajanduses**, mille võimalused on täna suuresti kasutamata.
4. Piirkonna kodanikuliikumine on suhteliselt aktiivne, tegevuseks vajalikud hooned-ruumid on enamasti olemas. Peamiseks väljakutseks on **organisatsioonide võimekuse kasvatamine** ning olemasolevatele hoonetele n-ö sisu andmine.
5. Nõudlus avalike teenuste osas muutub, samas on hoonete näol ressursse üle. Väljakutseks on **teenuste pakkumise ümberkorraldamine lähtuvalt muutuvast nõudlusest** (nt tühjenevad kooli- või vallamajadele uute funktsioonide leidmine).

Tabel 1. KKLMi tegevuspiirkonna peamised näitajad ja nende muutus vastavalt olukorra analüüsile

Näitaja	KKLMi piirkond	Läänemaa	Eesti
Rahvaarv 01.2005 ²	16 825	28 925	1 370 224
Rahvaarv 01.2015	14 931	25 512	1 350 548
Rahvaarvu muutus	-1 894 (-11%)	-3 413 (-12%)	-19 676 (-1,4%)
Majanduslikult aktiivsete ettevõtete arv 1000 el. kohta 2012	29	33	49
Majutatud turistide arvu muutus perioodil 2004–2013	–	+29,5%	+43,5%
Elaniku kohta laekunud tulumaks 2013	478 EUR	488 EUR	533 EUR
Omavalitsuste põhitegevuse tulude muutus perioodil 2008–2012	-13,2%	-13,5%	-6,9%
Omavalitsuste netovõlakkoormus 2012	22%	33%	37%
MTÜde ja SAde arv 1000 el. kohta 2012	29	27	21

² Rahvastikuregistri andmed

Käesolev KKLMi strateegia peab võimaluste piires aitama leevendada piirkonna peamisi puudusi, mis toodi välja mh strateegia avalikel aruteludel. Peamisteks piirkonna nõrkadeks külgedeks on peale rahvastiku vähenemise ja väljarände ning nn tasuvate töökohtade vähesuse ka infrastruktuuri kvaliteet (kehv teedevõrk, vähene pääs merele jne), inimeste vähene ettevõtlikkus ning koostöö, samuti tegevuste ja ressursside killustatus.

Piirkonna arengupotentsiaal

Piirkonna peamised tugevused, mida strateegia raames edasi arendada, on järgmised:

1. loodusressursside olemasolu (*meri, ranna-alad, väikesaared, mets, kaitsealad, märgalad jne*);
2. traditsioonide ja kultuuripärandi olemasolu (*rannarootslased, kohalik käsitöö, taluarhitektuur, kohalikud muuseumid, pärandkultuuri objektid jne*);
3. asukoht (*pealinna regiooni lähedus, sadamate ja trasside olemasolu jne*);
4. aktiivsed kohalikud inimesed;
5. suur turismipotentsiaal (*baseerub punktidel 1–4*).

Täiendavalt mõjutab piirkonna arengut hajaasustus, mis on ühelt poolt tugevus (*puutumatu loodus, „on ruumi” nii elanikele kui külastajatele jne*) ning teisalt nõrkus (*vahemaad on suured, samuti suured kulud infrastruktuurile jms*).

Piirkonna peamised tugevused, nõrkused, võimalused ja ohud on kokkuvõtvalt välja toodud järgnevas tabelis.

2.2. SWOT-analüüs

Tabel 2. KKLMi piirkonna SWOT-analüüs

Tugevused	Nõrkused
• Loodusressursside olemasolu (<i>meri, ranna-alad, väikesaared, mets, tuntud kaitsealad jne</i>) • Traditsioonide ja kultuuripärandi olemasolu (<i>rannarootslased, käsitöö jne</i>) • Asukoht (<i>pealinna regiooni lähedus, sadamate ja trasside olemasolu jne</i>) • Aktiivsete kohalike inimeste olemasolu	• Rahvastiku vähenemine (väljaränne) ja vananemine • Tasuvate töökohtade vähesus • Infrastruktuuri kvaliteet (kehv teedevõrk, vähene pääs merele jne) • Inimeste vähene ettevõtlikkus • Vähene koostöö elanike ja organisatsioonide vahel, killustatus
Võimalused	Ohud
• Turismi arendamine, Haapsalu kui tuntud keskuse parem ärakasutamine (loodusturism, kultuuriturism jne) • Kohalikel ressurssidel (<i>mets, pilliroog, muda, põllumajandussaadused, metsasaadused jne</i>) põhineva ettevõtluse arendamine • Kohalikul taastuval ressursil (<i>biomass, hakkepuu, energiavõsa, tuul jne</i>) põhineva energiamajanduse	• Väljarände süvenemine ja noorte lahkumine, piirkonna ääremaastumine • Omavalitsuste tulubaasi ja (investeerimis)võimekuse vähenemine, infrastruktuuri probleemide süvenemine • Piirkonna killustatuse süvenemine (eri maa- ja piirkondlikud arendusorganisatsioonid ei lepi kokku ühistes eesmärkides) • Kohapealsete töökohtade vähenemine piirkonna sotsiaalsete probleemide suurenemine

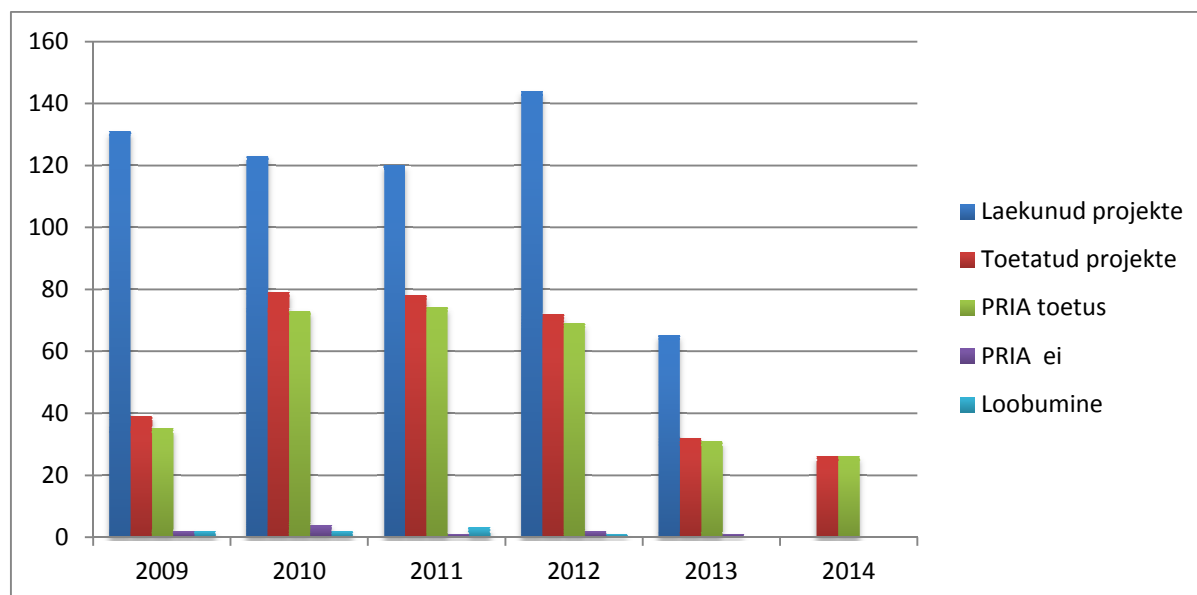
arendamine • Tagasi- ja sissereände soodustamine, nt „Tule maale” programmi käivitamine ja arendamine Läänemaal • Piirkonna ühisturundus	

Eespool väljatoodust tulenevalt on KKLMi strateegilisteks fookusteks ettevõtluse arendamise puhul suurema lisandväärtusega projektide toetamine (uued tooted/ teenused, töökohad) ning kohaliku ressursi rakendavate projektide toetamine. Elukeskkonna arendamise fookusteks on kohalikule ja külastajale oluliste investeeringute teostamine (oluline kasusaajate arv) ning piirkonnale oluliste teenuste arendamise toetamine (MTÜde sisu, võimekus ja jätkusuutlikkus). Mõlema valdkonna puhul võib eraldi välja tuua koostööprojektid (võrgustike arendamine jms).

3. Eelmise strateegia (2009 a. – 2013 a.) täitmine

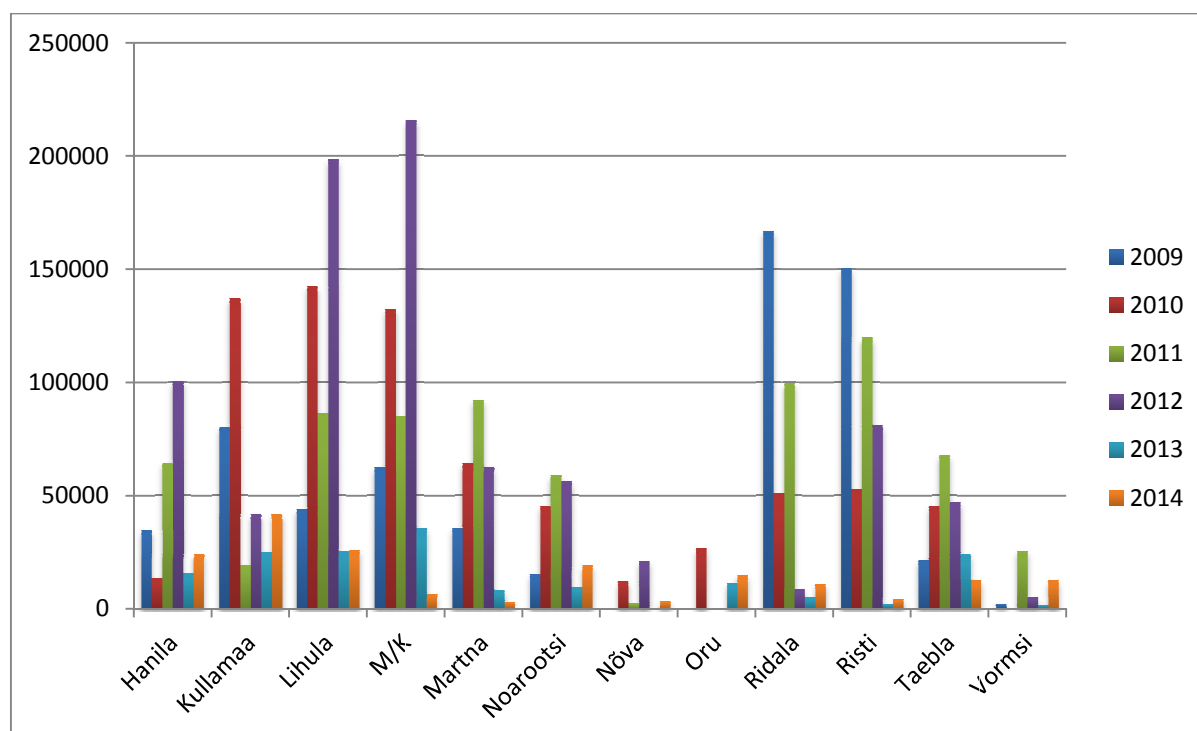
3.1. Toetatud projektid ning nende jaotumine

Perioodil 2009–2013 esitati KKLMile 583 projekti, millest KKLM kiitis heaks 326. Enim toetati projekte 2010–2012 aastal (vt joonis 2). Kokku eraldati toetuseks u kolm miljonit eurot, mis teeb keskmise projekti mahuks u 10 000 eurot.

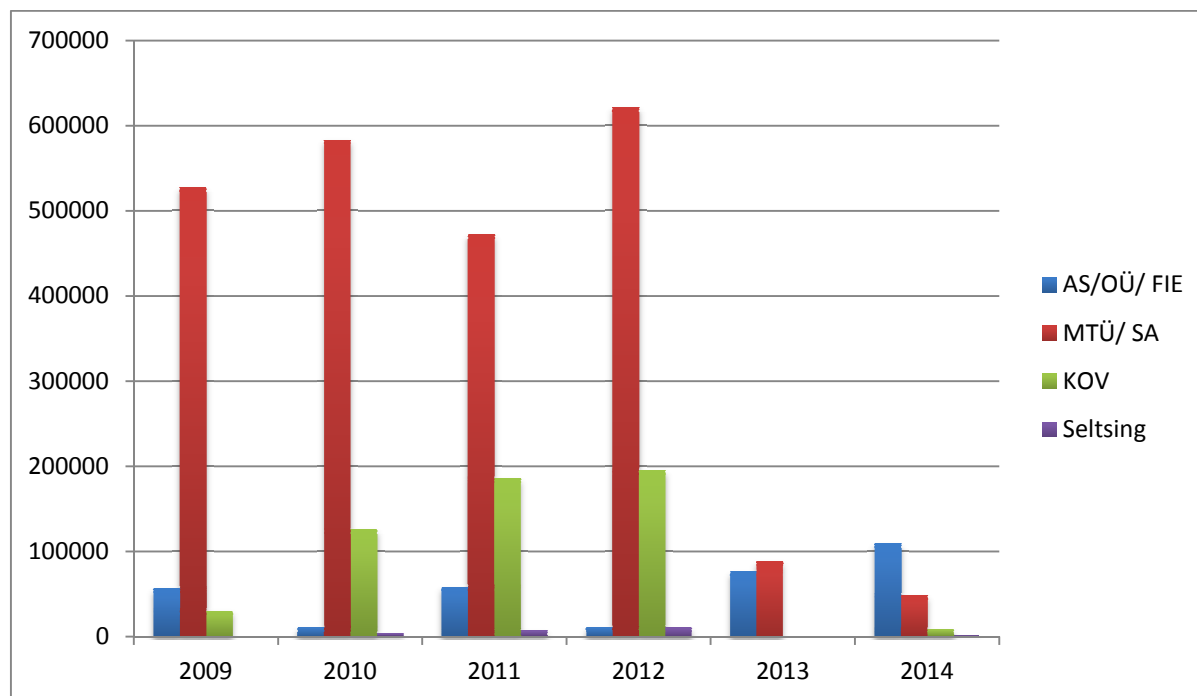
Joonis 2. KKLMi Leader-meetme projektitaotlused

Toetuste jagumine omavalitsuste lõikes on olnud erinev: vähim said toetust Oru, Nõva, ja Vormsi, enim Lihula, Risti ja Ridala. Samuti oli aastate lõikes aktiivsus omavalitsuseti erinev (joonis 3).

Joonis 3. Leader-meetme vahendite jagunemine omavalitsuseti aastate kaupa (EUR)

Üle 80% rahastatud taotlustest on koostanud kolmanda sektori organisatsioonid (MTÜd, SAd, seltsingud). Äriühingute (peamiselt OÜd) toetatud taotlused moodustavad u 12% kõigist taotlustest ning omavalitsuste projektid u 5%. Kolmanda sektori organisatsioonid on saanud toetust kokku u 2,3 miljoni euro eest, mis on ligi 77% vahendite kogumahust. Ettevõtteid on kokku toetatud u 320 000 euro ulatuses ning omavalitsusi u 545 000 euro ulatuses (joonis 4).

Joonis 4. Leader-meetme vahendite jagunemine taotlejate kaupa (EUR)

Arvuliselt on toetused ehituse, seadmete ja tegevuste lõikes jagunenud küllaltki võrdselt (vt tabel 3). Enim on rahalisi vahendeid kulunud ehitusele ja projekteerimisele, mis on valdkonna spetsiifikat arvestades ka loogiline.

Tabel 3. Toetuse jagunemine valdkonniti (18.03.2015 seisuga PRIA väljamaksete statistika alusel)

	Projektide arv	Väljamakstud toetuste kogusumma
Ehitus ja projekteerimine	101	1 468 364
Seadmed ja masinad	98	675 574
Tegevused	106	636 837
Kokku	305	2 780 775

Eeltoodust tulenevalt võib KKLMi eelmise perioodi toetuste jagunemise osas välja tuua järgneva:

1. keskmine projekti Leader-toetusosa on suhteliselt väike (u 10 000 eurot), uuel perioodi võib kaaluda suuremate projektide toetamist;
2. toetuste jagunemine omavalitsuseti on suhteliselt ebauhtlane, uuel perioodil tuleb võimalusel enam kaasata vähemaktiivseid piirkondi;
3. rahastatud taotluste hulgas domineerivad kolmanda sektori organisatsioonide projektid, uuel perioodil võiks jätkata ettevõtete osakaalu suurendamist.

3.2. Eesmärkide täitmine ja saavutatud tulemused indikaatorite kaupa

Perioodil 2009–2014 rakendati KKLMi poolt järgmisi meetmeid:

- MEEDE 1. Korrastatud ja turvaline elukeskkond (toetati 50 projekti);
- MEEDE 2. Huvitegevuse, vabahariduse ja elukestva õppe edendamine (toetati 90 projekti);
- MEEDE 3. Paikkondlike kultuuritraditsioonide jätkamine (toetati 35 projekti);
- MEEDE 4. Inimesed ja ettevõtluskeskkond (toetati 76 projekti);
- MEEDE 5. Noored ja tulevik Läänemaal (toetati 36 projekti);
- MEEDE 6. Looduskeskkonna ja kohalike loodusvarade parim kasutamine (toetati 30 projekti);
- MEEDE 7. Merega seotud tegevused (toetati 9 projekti).

KKLMi senises strateegias ei ole eesmärkidele mõõdikuid püstitatud, numbriliselt määratleti sihttasemed meetmelehtedel. KKLMi rakenduskavadega seati seitsmele meetmele kokku 42 väljundmõõdikut, millest 24 täideti ning 18 jäi (osaliselt) täitmata.

Ülevaade täitmata mõõdikutest meetmete kaupa

1. Meede 1, viis mõõdikut, täitmata kaks:
  - Infomaterjalid ja trükised
  - Uued või ümberkujundatud teenused
2. Meede 2, viis mõõdikut, täitmata kaks:
  - Huviringide loomine
  - Koolituse läbinud juhendajad
3. Meede 3, seitse mõõdikut, täitmata neli:
  - Koolitused pärimuskultuuri vahendamiseks
  - Pärandkultuuriga seotud tooted
  - Ühisüritused ja talgud
  - Teabematerjal
4. Meede 4, seitse mõõdikut, täitmata kaks:
  - Sisustatud kaugtöökeskused
  - Korraldatud koolitused, üritused (majandusõpe)
5. Meede 5, kuus mõõdikut, täitmata kaks:
  - Sisustatud noorte vaba aja veetmise kohad
  - Korraldatud laste mängurühmad
6. Meede 6, kuus mõõdikut, täitmata kolm:
  - Koolitusprogrammid täiendatud looduskeskkonna ja kohalike loodusvarade kasutamise teemadega
  - Valminud looduskeskkonna ja kohalike loodusvarade parimat kasutamist käsitlevad teabematerjalid
  - Välja töötatud rakenduslikud ja praktilised lahendused
7. Meede 7, kuus mõõdikut, täitmata kolm:
  - Teenused merega seotud tegevustele
  - Teabematerjalid
  - Üritused.

Uuel strateegiaperioodil on oluline peale väljundnäitajate ka strateegilistele eesmärkidele püstitatud võtmemõõdikute määratlemine ja seire. Samuti peaks väljundmõõdikute arv olema väiksem.

3.3. Elluviidud projektide tulemuste analüüs

Eelmisel perioodil toetati enam kui 30 000 euroga 16 MTÜ/SA projekti: Turismiteeninduskeskuse Lääne Värav projekteerimine; Virtsu seltsimaja rekonstrueerimine; Kiideva külaväljaku rajamine – vabaõhulava ja kõlakoja ehitamine ning haljastamine; Lihula mõisa peahoone avatäidete restaureerimine; Tuksi halli renoveerimine ja sisustamine vajaliku inventariga; Laagriplatsi rajamine (Lääne Vibulaskjad); Saueaugu teatritalu majandushoone väljaehitamine; Saueaugu teatritalu majutushoone rekonstrueerimine; Risti jalgpalliväljaku piirdeaia ehitus ning jalgpallivärvate soetamine; Võntküla loomekoja ehitamine; Risti valla perekeskuse ruumide väljaehitamine; Lõuna-Läänemaa Perekeskuse ruumide rekonstrueerimine; Kirbla rahvamaja rekonstrueerimine (välisfassadi ehitus ja elektri- ja sanitaartechnilised tööd); Kullamaa apteegihoonde rekonstrueerimine käsitöömajaks; Lihula meistriaia peamaja katuse ja välisseinte renoveerimine ja 3 ettevõtja projekti: Koluvere lossile katlamaja ehitamine; Piirsalu Põllumajanduse OÜ lüpsilautade katuste vahetamine ja Endise koresöödalao rekonstrueerimine maneežiks Massus.

KKLMI juhatus analüüsis elluviidud projektide peamisi tulemusi, kokkuvõtvalt võib positiivsest välja tuua järgneva:

- Toetuse tulemusena sai piirkonna kolmas sektor tegevuste ja teenuste arendamise jaoks olulise tõuke. Lisaks hoonete korrastamisele oli tähtis eelkõige erinevate tegevusvahendite soetamine, mille tulemusena on loodud senisest paremad võimalused erinevate huvi- ja seltsitegevuste läbiviimiseks (muusikariistad, spordivahendid jms).
- Ettevõtjate puhul oli vajalik seadmete soetamise toetamine. Mitmed ettevõtjad (nt kohalik kitsekasvataja, autoremondi töökoda, hobuste maneež jne) said olulise tõuke edasiseks arenguks.
- Pikemas perspektiivis on olnud tähtsad ettevõtlikkuse toetamise projektid (majandusõpe koolides, malevad jms), kuna need loovad mh eelduse uute ettevõtete ja töökohade tekkimiseks tulevikus.

Elluviidud projektidest pole seni soovitud mõju avaldanud projektid, mille raames teostati projekteerimine ilma ehitamiseta, kuna käesoleva strateegia koostamise hetkeks polnud mitmed neist jõudnud reaalse ehitustegevuseni. Uuel perioodil eraldi projekteerimist ei toetata, seega ei saa sarnast situatsiooni enam tekkida. Samuti oli küsitav selliste projektide mõju, kus küsiti vahendid avalike teenuste arendamiseks (arvutid jms). Perioodi 2014-2020+ rakendamisel arvestatakse vastava kogemusega.

4. Strateegia 2014–2020+

4.1. Visioon

Piirkonna arenguvajadustest ja potentsiaalset ning KKLMi eelmise perioodi kogemusest tulenevalt on püstitatud visioon aastaks 2020.

Visioon:

Aastal 2020 on Läänemaa omanäoline, jätkusuutlik ja koostegev piirkond.

Visiooni põhikomponendid:

- **Omanäoline Läänemaa** – piirkonnale omane looduslik ja kultuuriline eripära³ on hoitud ja süsteemselt edasiarendatud. Kohalikust ressursist⁴ lähtuvalt on piirkonnas arenenud ressursimajandus⁵.
- **Jätkusuutlik Läänemaa** – piirkonnas on nii uusi kui ka kõrgema lisandväärtusega töökohti. Kolmanda sektori organisatsioonid on võimekad ning pakuvad mitmesuguseid teenuseid nii kogukonnale kui ka külastajatele. Tegevust toetataristu on välja arendatud.
- **Koostegev Läänemaa** – piirkonnas on loodud uued toimivad koostöövõrgustikud, kuhu on kaasatud nii avalik-, era- kui ka kolmas sektor ning mis loovad lisandväärtust nii kohalikule elanikule kui ka külastajale. KKLM toetab piirkonna arengut, omades selget maakondlikku rolli.

Visiooni tasandil on mõõdikuks rahvaarvu muutus, eesmärgiks on elanike väljavoolu pidurdamine eelneva perioodiga võrreldes (perioodil 2005–2014 vähenes KKLMi piirkonna rahvaarv keskmisel 1% aastas).

4.2. Strateegilised valdkonnad ja eesmärgid

Visiooni poole liikumiseks on läbivalt vajalik nii piirkonna **ettevõtluse aktiivsuse suurendamine kui ka elukeskkonna parendamine**, mis on KKLMi strateegilised tegevusvaldkonnad (meetmed). Täiendavaks tegevusvaldkonnaks on **siseriikliku ning rahvusvahelise koostöö arendamine**, mille rakendajaks on KKLM.

Nii ettevõtluse aktiivsuse suurendamise, elukeskkonna parendamise kui ka siseriikliku ja rahvusvahelise koostöö arendamise valdkondadele vastab üks strateegiline eesmärk:

1. Meede (strateegiline tegevusvaldkond) 1: ettevõtluse aktiivsuse suurendamine:

- a. eesmärk 1 (E1): piirkonna ettevõtlus sh piirkonna eripäral ja kultuuripärandil põhinev ettevõtlus on arenenud ning ettevõtluse arenguks vajalikud tingimused on paranenud (omanäoline ja jätkusuutlik Läänemaa, 50% meetmete eelarvest);

³ Kohalik eripära ehk piirkonnale omane looduslik ja kultuuriline eripära. Kohalikuks eripäraks loetakse ka väikesaari (saarelisus), hajaasustust, piirkondlikku eripära rõhutavat turismiettevõtlust. Piirkonna kultuuriliseks eripäraks loetakse rannarootsi kultuuri, erinevaid pärandkultuuri objekte, käsitööd jms eripära.

⁴ Kohalik ressurs on KKLM piirkonna päritolu looduslik ressurs (maavarad, puit, biomass, meri, põllumajandussaadused jmt). Kohalikuks ressursiks ei loeta päikese- ja tuuleenergiat.

⁵ Ressursimajandus tähendab antud kontekstis eelkõige piirkonna looduslike ressursside rakendamist majandustegevuses, lähtudes seejuures säästva arengu põhimõtetest. Põllumajandussaaduste osas peetakse antud kontekstis silmas eelkõige kohaliku toidu väärindamist.

2. Meede (strateegiline tegevusvaldkond) 2: elukeskkonna parendamine:

- a. eesmärk 2 (E2): piirkonna eripära on hoitud ja arendatud ning piirkonna arenguks vajalike teenuste kättesaadavus on paranenud (omanäoline ja jätkusuutlik Läänemaa, 45% meetmete eelarvest);

3. Meede (strateegiline tegevusvaldkond) 3: siseriikliku ning rahvusvahelise koostöö arendamine:

- a. eesmärk 3 (E3) siseriiklik ning rahvusvaheline koostöö on süsteemne ja tulemuslik (koostegev Läänemaa, 5% meetmete eelarvest).

Strateegiaprotsessi raames on otsustatud, et kõige prioriteetsemaks valdkonnaks on KKLMi jaoks ettevõtluse aktiivsuse suurendamine, kuhu suunatakse 50% projektitoetuste eelarvest. Elukeskkonna arendamisse suunatakse 45% ning koostööprojektide elluviimisesse 5% toetusrahast. Kolmest eesmärgist on selgelt kõige tähtsam E1 (piirkonna ettevõtlus sh piirkonna eripäral ja kultuuripärandil põhinev ettevõtlus on arenenud ning ettevõtluse arenguks vajalikud tingimused on paranenud), sellele järgneb elukeskkonna arendamise eesmärk E2 (piirkonna eripära on hoitud ja arendatud ning piirkonna arenguks vajalike teenuste kättesaadavus on paranenud) ja seejärel E3 (siseriiklik ning rahvusvaheline koostöö on süsteemne ja tulemuslik (vt ka p 8, strateegia rahastuskava).

Valdkondi läbivateks (horisontaalseteks) tegevusteks, mis on tähtsad kõigi valdkondade puhul, on:

1. koostöövõrgustike arendamine (koostegev Läänemaa);
2. inimkapitali arendamine (jätkusuutlik Läänemaa);
3. uudsete lahenduste rakendamine (omanäoline Läänemaa).

Organisatsiooni tegevuste tulemuslikuks elluviimiseks KKLM:

1. määratleb eestveetavad valdkonnad (KKLMil on lisaks Leader-meetme rakendamisele selged ülesanded);
2. edendab infojuhtimist (KKLMil on selge infojuhtimise süsteem, mis kaasab teisi organisatsioone);
3. arendab hindamissüsteemi (KKLMi hindamissüsteem on läbipaistev, hindamisel lähtutakse Kodukant Läänemaa strateegiast);
4. suurendab kaasatust (KKLMi tegevustesse on kaasatud piirkonna kolme sektori esindajad, osalejate arv on suurenenud);
5. suurendab täiendavaid tuluseid (KKLM pakub teenuseid).

Visiooni ja strateegiliste eesmärkide seosed on välja toodud järgmisel lehel esitatud strateegiakaardil. Tegevuste ja soovitud mõju seoseid on käsitletud sellele järgnevas maatriksis. Väljund- ja tulemusindikaatoreid on käsitletud meetmete peatükis (5).

KODUKANT LÄÄNEMAA STRATEEGIA AASTATEKS 2014-2020+

VAADE

EESMÄRGID

Visioon ja strateegilised valdkonnad (meetmed-M)

Visioon: Omanäoline, jätkusuutlik ja koostegev piirkond

M1: Ettevõtluse aktiivsuse suurendamine

M2: Elukeskkonna parendamine

M3: Siseriikliku ning rahvusvahelise koostöö arendamine

Strateegilised eesmärgid (E)

E1: piirkonna ettevõtlus sh piirkonna eripäral ja kultuuripärandil põhinev ettevõtlus on arenenud ning ettevõtluse arenguks vajalikud tingimused on paranenud

E2: piirkonna eripära on hoitud ja arendatud ning piirkonna arenguks vajalike teenuste kättesaadavus on paranenud

E3: Tegevusgruppide vaheline ning rahvusvaheline koostöö on süsteemne ja tulemuslik

Horisontaalsed tegevused (H)

H1: Koostöövõrgustike arendamine

H2: Kohaliku inimkapitali arendamine

H3: Uudsete lahenduste rakendamine

KKLMi organisatsiooni arendamise eesmärgid (O)

O1: Eestvedavate valdkondade määratlemine

O2: Infojuhtimise edendamine

O3: Hindamis-süsteemi arendamine

O4: Kaasatuse suurendamine

O5: Täiendavate tulude suurendamine

4.3. Strateegia integreeritud ja uuendusliku olemuse kirjeldus

Peatükkides 4.1 ja 4.2 kirjeldatud strateegia on üles ehitatud integreeritult. KKLMil on kaks peamist strateegilist valdkonda, milleks on ettevõtluse aktiivsuse suurendamine ja elukeskkonna parendamine. Kummalegi valdkonnale vastab üks strateegiline eesmärk mis on suunatud piirkonna eripära arendamisele (vastavalt ettevõtluse ja elukeskkonna arendamise osas) ja selleks vajalike eeltingimuste loomisele (ettevõtluse arenguks vajalike tingimuste loomine ja avalike teenuste kättesaadavuse parandamine). Selline lähenemisviis vastab ka Leader-lähenemise printsiibile „integreeritud ja mitut valdkonda hõlmavad meetmed”.

Kolmandaks nn täiendavaks strateegiliseks valdkonnaks on tegevusgruppide vahelise ning rahvusvahelise koostöö arendamine, mis on kavandatud KKLMi poolt algatatud koostööprojektide elluviimiseks. Kokku on strateegial kolm meetet.

Strateegiaga eelistatakse projekte, mis vastavad horisontaalsetele eesmärkidele:

- koostöövõrgustike arendamine;
- kohaliku inimkapitali arendamine;
- uudsete lahenduste rakendamine.

See tähendab, et kõikide projektidega püüeldakse läbivalt nimetatud horisontaalsete eesmärkide täitmise poole. Antud lähenemine põhineb Leader-põhimõtetel „uuendused”, „koostöö” ja „võrgustikutöö”.

Kirjeldatud lähenemine on oma olemuselt uudne ning võimaldab liikuda süsteemselt strateegia visiooni suunas (omanäoline, jätkusuutlik ja koostegev piirkond). Strateegia uudsus seisneb selle terviklikkuses ning integreerituses – nii omanäolise kui ka jätkusuutliku Läänemaa kujundamisse saavad panustada nii ettevõtjad kui ka avaliku ja kolmanda sektori esindajad. Samuti on koostöö läbivalt oluline kõigi valdkondade ja meetmete puhul. Nii on võimalik ka meetmete ulatuslikuma mõju saavutamine.

4.4. Strateegia koostamise protsess

KKLMi strateegia 2014–2020+ koostamine toimus perioodil jaanuar 2014 – oktoober 2015. Strateegia konsultandiks valiti OÜ Cumulus Consulting, projektjuhiks oli Mihkel Laan.

Strateegia koostamine põhines järgmistel sisenditel:

- piirkonna sotsiaalmajanduslik analüüs ning sellest tulenevad väljakutsed;
- strateegia uuendamise raames KKLMi liikmete, koostööpartnerite ning teiste avaliku-, era- ja kolmanda sektori esindajate osavõtul läbiviidud arutelude tulemused;
- KKLMi piirkonna kohalike omavalitsuste juhtide intervjuude tulemused;
- KKLMi senise tegevuse ning strateegia analüüs.

Strateegia koostamiseks moodustati strateegia juhtrühm, kuhu kuulusid nii KKLMi liikmete esindajad kui ka välised koostööpartnerid. Kokku toimus strateegia koostamise raames kolm strateegia juhtrühma nõupidamist ja kuus avalikku arutelu,

lisaks viidi kõigi KKLMI piirkonna omavalitsusjuhtidega läbi intervjuud ning tutvustati strateegia esmast versiooni KKLMI üldkoosolekul. 2014. aasta sügisel toimusid strateegia täiendamise seminarid, kus täpsustati meetmeid ning projektide hindamiskriteeriumeid (vt tabel 4).

Tabel 4. Strateegia koostamise protsessi raames teostatud tegevused

Tegevus	Koht, osalejad
1. Strateegia juhtrühma avanõupidamine, kus analüüsiti eelneva perioodi kogemusi ning arutati uue strateegia peamisi rõhuasetusi	• Altmõisa külalistemaja, 23 osalejat
2. Strateegia kaasamiseminaride läbiviimine (kokku 6 seminari), kus käsitleti piirkonna ja organisatsiooni peamisi tugevaid ja nõrku külgi, eri valdkondade kõige olulisemaid vajadusi ning võimalikke ühisprojekte	• Roosta Puhkeküla, 19 osalejat • Linnamäe, 24 osalejat • Lihula, 38 osalejat • Uuemõisa, 24 osalejat • Vormsi, 13 osalejat • Koluvere seltsimaja, 18 osalejat
3. Piirkonna omavalitsusjuhtide intervjuude läbiviimine, sh omavalitsusjuhtide ootused Leaderstrateegiale ja KKLMIle, nägemus eri sihtgruppide peamistest vajadustest ning ühisprojektidest	• Tiiu Aavik, Martna vallavanem, KKLMI juhatuse esimees • Arno Peksar, Hanila vallavanem; Mardo Leiuraa, Hanila vallavolikogu esimees • Deiw Rahumägi, Nõva vallavanem • Mikk Lõhmus, Lääne-Nigula vallavanem • Varje Ojala-Toos, Lihula vallavanem • Toomas Schmidt, Ridala vallavanem • Jüri Ott, Kullamaa vallavanem; Heiki Salm, abivallavanem • Tanel Viks, Vormsi vallavanem • Triin Lepp, Noarootsi vallavanem (e- posti teel)
4. Piirkonna sotsiaalmajandusliku analüüsi koostamine, sh rahvastik, ettevõtlus, kodanikuliikumine, avalikud teenused, omavalitsuste võimekus	Analüüsi koostasid konsultandid, tulemusi arutati strateegia juhtrühma nõupidamisel.
5. Täiendavate strateegia juhtrühma nõupidamiste läbiviimine, sh hetkeolukorra tulemuste arutelu, strateegia visiooni, põhivaldkondade, eesmärkide ning mõõdikute arutelu	• Haapsalu, 16 osalejat • Sutlepa, 20 osalejat
6. Strateegia tööversiooni tutvustamine KKLMI üldkoosolekul	• Uuemõisa, 60 osalejat

7. Strateegia täiendamise kaasamiseminarid	• Haapsalu, 13 osalejat • Risti, 26 osalejat • Uuemõisa, 13 osalejat
8. Strateegia teabepäevad	• Sutlepa, 10 osalejat • Lihula, 17 osalejat

Kokku osales aruteludel ligikaudu 330 inimest, sh nii piirkonna omavalitsuste, ettevõtjate ja kodanikuühenduste esindajad kui ka peamiste koostööpartnerite esindajad (Lääne Maavalitsus, Läänemaa Omavalitsuste Liit, Läänemaa Arenduskeskus, MTÜ Läänemaa Rannakalurite Selts, MTÜ Läänemaa Turism, Keskkonnaamet, Muinsuskaitseamet jt).

4.5. Strateegia uuendamise protsess

Strateegia muudatuste sisseviimine toimus perioodil september 2017 - jaanuar 2018. Muudatuste tegemise vajadus tulenes strateegia rakendamisel ilmnunud kitsaskohtadest ja täiendamise vajadustest. Muudatuste tegemiseks moodustati töörühm, kuhu kuulusid nii KKLM liikmete esindajad kui välised partnerorganisatsioonid. Kokku toimus muudatuste ettevalmistamiseks kaks töörühma nõupidamist, kolm avalikku arutelu ja muudatusi tutvustatu KKLM üldkoosolekul (vt. tabel 5). Muudatustega viidi strateegiasse sisse haldusreformi tulemusena toimunud muutused KKLM piirkonnas, täiendati strateegia visiooni ja strateegilisi eesmärgid, muudeti strateegia elluviimise tegevuskava ja hindamiskriteeriumeid.

Tabel 5. Strateegia uuendamise protsessi raames teostatud tegevused

Tegevus	Koht, osalejad
1. Strateegia muudatuste töörühma kohtumised , kus analüüsiti strateegia rakendamise kogemusi ning arutati muudatuste vajadusi	• Haapsalu, 9 osalejat • Haapsalu, 8 osalejat
2. Strateegia kaasamiseminaride läbiviimine (kokku 3 seminari), kus käsitleti strateegia muudatusi ja koguti tagasisidet ja ettepanekuid sisseviidavate muudatuste osas	• Penijõe, 13 osalejat • Risti, 11 osalejat • Haapsalu, 11 osalejat
6. Strateegia tööversiooni tutvustamine KKLMi üldkoosolekul	• Altmõisa, 30 osalejat • Haapsalu, 13 osalejat

Kokku osales strateegia uuendamise aruteludel 95 inimest, sh nii piirkonna omavalitsuste, ettevõtjate ja kodanikuühenduste esindajad kui ka peamiste koostööpartnerite esindajad (Lääne Maavalitsus, Läänemaa Arenduskeskus jt.).

5. Strateegia elluviimise tegevuskava

5.1. Meetmete valiku üldine põhjendus

KKLMi eelmise perioodi strateegia rakendamise kogemus näitas, et meetmeid oli palju (kokku 7) ning tegevused olid killustatud, mis põhjustas osaliselt dubleerimist. Sellest tulenevalt leiti, et strateegias tuleks keskenduda kahele peamisele teemale – ettevõtluse aktiivsuse suurendamine ja elukeskkonna parendamine. Kolmandaks valdkonnaks on KKLMi koostööprojektidele suunatud siseriikliku ning rahvusvahelise koostöö arendamine.

KKLMi tegevuspiirkonna peamiseks tugevusteks, mida strateegia meetmete kaudu tuleb rakendada, on:

1. loodusressursside olemasolu;
2. traditsioonide ja kultuuripärandi olemasolu;
3. asukoht;
4. aktiivsed kohalikud inimesed;
5. suur turismipotentsiaal.

Sotsiaalmajandusliku olukorra analüüsist ning arengupotentsiaalset tulenevalt on KKLMi strateegilisteks fookusteks ettevõtluse arendamise puhul suurema lisandväärtusega projektide toetamine (uued tooted/teenused, töökohad) ning kohaliku ressursi rakendavate projektide toetamine (turism, ressursimajandus). Elukeskkonna arendamise fookused on kohalikule ja külastajale oluliste investeeringute teostamine (oluline kasusaajate arv) ning piirkonnale oluliste teenuste arendamise toetamine (MTÜde tegevuse sisu, võimekus ja jätkusuutlikkus). Mõlema valdkonna puhul saab eraldi välja tuua koostööprojektid (võrgustike arendamine jms).

Eeltoodust, strateegia kaasamisüritustest, juhtrühma nõupidamisest ning eelneva perioodi kogemusest tulenevalt rakendatakse kolme meetet.

Valdkond 1: ettevõtluse aktiivsuse suurendamine

Meede 1: Ettevõtluse ja ettevõtluseks vajalike tingimuste arendamine, seal hulgas kohalikul eripäral ja kultuuripärandil põhineva ettevõtluse arendamine;

Valdkond 2: elukeskkonna parendamine

Meede 2: Piirkonna eripära ja kultuuripärandi arendamine ning piirkonna arenguks vajalike teenuste kättesaadavuse suurendamine.

Valdkond 3: siseriikliku ning rahvusvahelise koostöö arendamine

Meede 3: KKLMi siseriiklike ja rahvusvaheliste koostööprojektide kavandamine ja elluviimine.

5.2. Vald kond – ettevõtluse aktiivsuse suurendamine

Meetme rakendamise vajaduse lühikirjeldus

Kodukant Läänemaa piirkonna rahvaarv väheneb ja vananeb, surve tööelisele elanikkonnale kasvab. Majanduslikult aktiivsete ettevõtete arv on piirkonnas Eesti keskmisega võrreldes väike, samuti on keskmine palgatase tagasihoidlik. Arenguruumi on nii infrastruktuuri kvaliteedi (teedevõrk, pääs merele jne) kui ka koostöö osas eri osapoolte vahel.

Piirkonnal on potentsiaali ettevõtluse arendamisel, eelkõige puhkemajanduses ja ressursimajanduses (sh loodusvarade kasutamine majandustegevuses), mille võimalused on täna suuresti kasutamata. Muuhulgas on vajalik pöörata tähelepanu ka piirkonna eripära (loodusressurss, kultuuripärand) rakendamisele eri toodete ja teenuste arendamisel.

Meetme rakendamise üldised eesmärgid

Meetme rakendamisel on peamine eesmärk:

Piirkonna ettevõtlus on arenenud:

- säilitatud ja loodud on uusi ja kõrgema lisandväärtusega töökohti;
- piirkonnas on suurenenud kohalikul ressursil põhinevate toodete ja teenuste arv;
- lahendatud on kitsaskohad, mis takistavad mikroettevõtete arengut (täpsemalt vt meede 1).

Eelistatud on projektid, mis vastavad lisaks strateegia peamistele eesmärkidele ka strateegia horisontaalsetele eesmärkidele: koostöövõrgustike arendamine; kohaliku inimkapitali arendamine; uudsete lahenduste rakendamine, kui ka projektid, mis lähtuvad omanäolise Läänemaa visioonist ehk on suunatud piirkonna eripära hoidmisele ja arendamisele ning kohalike ressursside kasutamisele ettevõtluses.

Meetme panus Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondi (EAFRD) prioriteetide ellu viimise

Antud meede vastab selgelt EAFRD-i prioriteedile nr 6: sotsiaalse kaasamise, vaesuse vähendamise ja maapiirkondade majandusliku arengu edendamine. MAKi 2014–2020 eesmärk on antud valdkonnas, et maamajandus ja maapiirkonna elukeskkond oleks mitmekesised, pakuksid alternatiivseid tööhõivevõimalusi põllumajandusest vabanevale tööjõule ning tugineks kohalikul ressursil ja potentsiaalil põhinevatele lahendustele. Prioriteedi 6 raames panustab meede otseselt sihtvaldkonda 6A: tegevusvaldkondade mitmekesistamise, väikeettevõtete loomise ja arendamise ning töökohtade loomise hõlbustamine.

Maelu arengukava eesmärk on antud sihtvaldkonnas toetatud projektide kaudu vähemalt 225 töökoha loomine 2020. aastaks, KKL M soovib meetmega 1 luua kokku vähemalt 15 uut töökohta (vt ka indikaatorid ja sihttasemed), mis põhinevad eelkõige kohaliku ressursi väärindavatel tegevustel.

Meede vastab ka EAFRD-i prioriteedile nr 3: toiduahela korraldamise, sealhulgas põllumajandustoodete töötlemise ja turustamise, loomade heaolu ja riskijuhtimise edendamine põllumajanduses. MAKi eesmärk antud valdkonnas on järgmine: põllumajandussaaduste tootmise ja töötlemisega tegelevad ettevõtjad omavad turujõudu ning nende vahel toimub

koostöö põllumajandussaaduste tootmisel, töötlemisel ja turustamisel. Prioriteedi 3 raames panustab meede sihtvaldkonda 3A: toormetootjate konkurentsivõime parandamine nende parema integreerimise abil põllumajanduslike toiduainete tarneahelasse kvaliteedikavade kaudu, mis annavad põllumajandustoodetele lisaväärtuse, kohalike turgude edendamise ja lühikeste tarneahelate ning tootjarühmade ja -organisatsioonide ning tootmisharudevaheliste organisatsioonide kaudu. MAKi eesmärgiks on täiendavalt 1,76% põllumajandusliku majapidamise suurem integreerimine toiduahelasse läbi toidukvaliteedi kavade, kohalike turgude ja lühikeste tarneahelate ning tootjarühmade. Meede on suunatud kohaliku toidu töötlemisele ja arendamisele. Seejuures on oodatud taotlejad, kes lühendaksid tarneahelat, muutes kohapealsed kaubad ja teenused elanikele kättesaadavaks.

Täiendavalt vastab meede EAFRD prioriteedile nr 1: teadmussiirde ja innovatsiooni parandamine põllumajanduses, metsanduses ning maapiirkondades. Meede panustab otseselt sihtvaldkonda 1A - innovatsiooni ja koostöö toetamine ning teadmistaasi arendamine maapiirkondades.

Meetme indikaatorid ning soovitud sihttasemed

Meede 1 (Ettevõtluse ja ettevõtluseks vajalike tingimuste arendamine, seal hulgas kohalikul eripäral ja kultuuripärandil põhineva ettevõtluse arendamine) rakendamise tulemus- ja väljundindikaatorid ning soovitud sihttasemed on kajastatud allolevas tabelis.

Meede	Tulemusindikaatorid ja soovitud sihttasemed	Väljundindikaatorid ja soovitud sihttasemed
Meede 1: Ettevõtluse arendamine, seal hulgas kohalikul eripäral ja kultuuripärandil põhineva ettevõtluse arendamine	• Toetatud ettevõtete käibe muutus: ettevõtte sotsiaalmaksuga maksustatav summa on 2 aastat peale projekti lõppu suurenenud • Tegevuste (õppereisid, seminarid, koolitused jms) puhul osalejate rahulolu vähemalt tasemel „hea”	• Uute/parentatud turismitoodete/ teenuste arv: 25 • Uute/parentatud kohalikul ressursil baseeruvate teenuste/toodete arv: 15 • Loodud töökohtade arv: 15 • Koolitustel, seminaridel ja õppereisidel osalejate arv: 100 • Ühis- ja suurprojektide arv – kokku 3 • Korrastatud/rajatud taristuobjektide arv: 20

Meede 1: Ettevõtluse arendamine, seal hulgas kohalikul eripäral ja kultuuripärandil põhineva ettevõtluse arendamine

Vastab strateegia eesmärgile	Piirkonna ettevõtlus sh piirkonna eripäral ja kultuuripärandil põhinev ettevõtlus on arenenud ning paranenud on ettevõtluse arenguks vajalikud tingimused.
Toetatavad tegevusvaldkonnad	• Ettevõtluseks vajalike investeeringute teostamine (ehitus, rekonstrueerimine, seadmed vms) • Kohalike turismitoodete arendamine (sh majutus, toitlustus, aktiivse puhkuse teenused jms) • (Uute) kohalikul ressursil põhinevate toodete arendamine • Kohalikul ressursil põhineva energiamajanduse arendamine • Turismitoodete ja kohalikul ressursil põhinevate toodete arendamist toetatavad tegevused (koolitused, õppereisid, turundustegevused jms) • Ettevõtluseks vajaliku tugitaristu rajamine (konkreetsete kitsaskohtade kõrvaldamine, nt juurdepääs, sideühendused, veevarustus vms)
Alameetme osakaal jagatavast toetusest	50%
Abikõlbulikud kulud vastavalt Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruse nr 1305/2013 ⁶ artiklitele nr 14 ⁷ , 17, 19 ja 35	Investeeringud: seadmed ja masinad, inventar, ehitus, rekonstrueerimine, renoveerimine ning sellega otseselt seotud tegevused (nt ehituse omanikujärelvalve), investeeringud tugitaristusse Tegevused: alameetme eesmärgiga seotud koolituste ja seminaride läbiviimine; õppereiside läbiviimine; turundustegevuste teostamine (sh turundusmaterjalide koostamine, osalemine messidel jms); ekspertide kaasamine; koostöövõrgustike arendamine (koostöö teadusasutustega jms); uuendusliku tarkvara kasutuselevõtmine; uuringud, analüüsid jms uute toodete turule toomiseks
Abikõlbmatud kulud	Vabatahtlik töö; projekteerimine (kui sama projekti raames ehitust ei toimu); kõik muud Leader määrusest tulenevad abikõlbmatud tegevused
Toetuse saajad	Mikroettevõtted ⁸ , väikeettevõtted, FIE-d
Nõuded taotlejale	• Peab olema KKLMi piirkonnas tegutsev • Eelnevate KKLMi LEADER projektide (periood 2007–2013) lõpparuaruanne on esitatud • Registreeritud vähemalt 12 kuud enne taotluse esitamist • Taotlemisele eelneva 12 kuu käive peab olema vähemalt 2000 eurot • Taotlemisele eelneva kolme aasta tegevuse summaarne ärikasum peab olema positiivne (>0) • Kõik muud nõuded taotlejale, mis tulenevad Leader määrusest

⁶ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R1305&from=ET>

⁷ Toetuse saaja on koolituse või muu teadmussuure ja teavituse osutaja, toetuse kasusaajateks saavad olla ainult juriidilised isikud.

⁸ Mikroettevõtte on kuni 10 töötajaga ettevõtte, kelle käive jääb alla kahe miljoni euro (OÜd, FIEd, ASid, tulundusühistud).

Toetuse maksimaalne suurus ja määr strateegia meetme rakendamise korral	• Suurim võimalik toetussumma on 64 000 eurot, ühis⁷- ja suurprojektide⁸ puhul on suurim võimalik toetussumma 200 000 eurot • Vähim võimalik toetussumma on 2000 eurot. • Toetuse maksimaalne määr on 60% • Toetus internetiühenduse juurdepääsuvõrkude rajamiseks on kuni 90% • Toetus teadmussiirde projektidele on kuni 90%
Indikaatorid ja sihttasemed	Tulemusindikaatorid ja soovitud sihttasemed (mõõdetakse perioodi jooksul kaks korda): • Toetatud ettevõtete sotsiaalmaksuga maksustatud summa kasv: sotsiaalmaksuga maksustatud tasu on 2 aastat peale projekti suurenenud • Tegevuste (õppereisid, seminarid, koolitused jms) puhul osalejate rahulolu vähemalt tasemel „hea” Väljundindikaatorid ja soovitud sihttasemed (mõõdetakse iga- aastaselt): • Uute/parendatud turismitoodete/teenuste arv: 25 • Uute/parendatud kohalikul ressursil baseeruvate teenuste/toodete arv: 15 • Loodud töökohtade arv: 15 • Koolitustel, seminaridel ja õppereisidel osalejate arv: 100 • Ühis- ja suurprojektide arv – kokku 3 • Korrastatud/rajatud taristuobjektide arv: 20

5.3. Valdkond – elukeskkonna parendamine

Meetme rakendamise vajaduse lühikirjeldus

Kodukant Läänemaa piirkonna rahvaarv väheneb ja vananeb, surve tööelisele elanikkonnale kasvab. Samas on piirkond omanäoline nii loodusressursside (*meri, ranna-alad, väikesaared, mets, kaitsealad, märgalad jne*) kui ka traditsioonide ja kultuuripärandi poolest (*rannarootslased, kohalik käsitöö, taluarhitektuur, kohalikud muuseumid, pärandkultuuri objektid jmt*). Piirkonna eripära vajab hoidmist, edasiarendamist ning senisest tulemuslikumat rakendamist ja eksponeerimist (nt turismis).

Maapiirkondades on kohati probleeme nii kohaliku taristu kvaliteedi kui ka teatud teenuste kättesaadavusega, samuti on arenguruumi koostöö osas eri osapoolte vahel. Probleemide leevendamiseks on vajalik panustamine kohaliku elukeskkonna parendamisse ning ühistegevusse, sh eluks vajalike teenuste kättesaadavuse tagamiseks. Lisaks on oluline pidurdada piirkonnast väljarännet ning võimalusel viia ellu sisserännet soodustavaid tegevusi.

Meetme rakendamise üldised eesmärgid

Meetme rakendamisel on peamine eesmärk:

- **Piirkonna eripära ja kultuuripärand on hoitud ja arendatud ning piirkonna arenguks vajalike teenuste kättesaadavus on paranenud** (täpsemalt vt meede 2);

Eelistatakse projekte, mis lisaks strateegia peamistele eesmärkidele vastavad ka strateegia horisontaalsetele eesmärkidele: koostöövõrgustike arendamine; kohaliku inimkapitali arendamine; uudsete lahenduste rakendamine, kui ka projektid, mis lähtuvad omanäolise Läänemaa visioonist ehk on suunatud piirkonna eripära hoidmisele ja arendamisele ning kohalike ressurside kasutamisele.

Meetme panus Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondi (EAFRD) prioriteetide ellu viimisse

Antud meede vastab selgelt EAFRD-i prioriteedile nr 6: sotsiaalse kaasamise, vaesuse vähendamise ja maapiirkondade majandusliku arengu edendamine. MAKi 2014–2020 eesmärk on antud valdkonnas, et maamajandus ja maapiirkonna elukeskkond oleks mitmekesised, pakuksid alternatiivseid tööhõivevõimalusi põllumajandusest vabanevale tööjõule ning tugineks kohalikul ressursil ja potentsiaalil põhinevatele lahendustele.

Prioriteedi 6 raames panustab meede otseselt sihtvaldkonda 6B: maapiirkondade kohaliku arengu soodustamine.

Maaelu arengukava eesmärk on antud sihtvaldkonnas 2020. aastaks kohaliku arengu strateegiatega maaelanikkonna hõlmamine 100% ulatuses ning kohaliku arengu strateegiate raames toetatud projektide kaudu 2020. aastaks 280 töökoha loomine. KKLMi tegevus hõlmab 100% Lääne maakonna maapiirkonnast ning aitab läbi uute teenuste ja toodete kaasa uute töökohtade loomisele.

Täiendavalt vastab meede EAFRD-i prioriteedile nr 1: teadmussiirde ja innovatsiooni parandamine põllumajanduses, metsanduses ning maapiirkondades. Meede panustab sihtvaldkonda 1A - innovatsiooni ja koostöö toetamine ning teadmiste baasi arendamine maapiirkondades.

Meetme indikaatorid ning soovitud sihttasemed

Meetme 2 (elukeskkonna parendamine) rakendamise tulemus- ja väljundindikaatorid ning soovitud sihttasemed on kajastatud allolevas tabelis.

Meede	Tulemusindikaatorid ja soovitud sihttasemed	Väljundindikaatorid ja soovitud sihttasemed
Meede 2: piirkonna eripära ja kultuuripärandi arendamine ning piirkonna arenguks vajalike teenuste kättesaadavuse suurendamine	• Uus/parendatud teenus või toode: 90 • Tegevuste (õppereisid, seminarid, koolitused jms) puhul osalejate rahulolu vähemalt tasemel „hea”	• Korrastatud ja parendatud objektide arv (sh piirkonna eripära tutvustavate ja/või kultuuripärandi objektide arv): 70 • Uute/parendatud teenuste arv: 20 • Jätkusuutlike mainekujundus-/turundusprojektide arv: 10 • Koolitustel, seminaridel, õppereisidel, osalejate arv: 500 • Ühis- ja suurprojektide arv: kokku 4 • Tagasi- ja sisserände soodustamisele suunatud projektide arv: 2

Meede 2: piirkonna eripära ja kultuuripärandi arendamine ning piirkonna arenguks vajalike teenuste kättesaadavuse suurendamine

Vastab strateegia eesmärgile	Piirkonna eripära ja kultuuripärand on hoitud ja arendatud, piirkonna arenguks vajalike teenuste kättesaadavus on suurenenud
Toetatavad tegevusvaldkonnad	• Kultuuripärandi säilitamine, arendamine ja esitlemine (sh objektide konserveerimine, taastamine ja eksponeerimine jms) • Mainekujundusprojektide teostamine (sh piirkonna eripära tutvustavate sündmuste korraldamine jms) • Piirkonna elanikele suunatud elukeskkonna ja teenuste parendamine, sh tagasi- ja sisserände soodustamine : · Tugitaristu arendamine · Heakorra parandamine · Huvitegevuse võimaluste arendamine · Elukeskkonna turvalisuse suurendamine · Spetsiifiliste teenuste arendamine (nt vähekindlustatud gruppidele), sh kogukonnateenused⁹

⁹ Kogukonnateenus on kogukonna vajaduspõhine ja pindlik teenus piirkonnas, kus tururegulatsioon ei toimi ja/või teenus ei ole kättesaadav

Abikõlbulikud kulud vastavalt Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruse nr 1305/2013 artiklitele nr 14¹⁰, 20, 35 ja 44	Investeeringud: piirkonna eripära ja kultuuripärandiga seotud hoonete ehitamine, rekonstrueerimine, renoveerimine ning avamine külastajatele, ekspositsioonide loomine/uuendamine, eelnevaga otseselt seotud inventar ja tegevused (nt omanikujärelvalve). Kohaliku elukeskkonna ja teenuste parendamiseks suunatud hoonete ehitamine, rekonstrueerimine, renoveerimine, eelnevaga otseselt seotud inventar ja tegevused (nt omanikujärelvalve). Tegevused: piirkonna eripära ja kultuuripärandi hoidmise ja arendamisega ning elukeskkonna ja teenuste parendamisega seotud koolituste, seminaride ja õppereiside läbiviimine; piirkonna turundustegevuste teostamine; eripära ja kultuuripärandiga seotud ühisprojektide teostamine ning vastavate koostöövõrgustike arendamine, sh ühistuline tegevus jms. Elukeskkonna arendamisele suunatud ühisprojektide ja koostöövõrgustike arendamine; piirkonna tagasi- ja sisserännet soodustavate tegevuste teostamine; tegevusvaldkonna seonduvate uuringute, analüüside jms teostamine.
Abikõlbmatud kulud	Projekteerimine (kui sama projekti raames ei toimu ehitamine ja/või renoveerimine/rekonstrueerimine); kõik muud Leader määrusest tulenevad abikõlbmatud tegevused
Toetuse saajad	MTÜd (sh KKLM), SAd, kohalikud omavalitsused, seltsingud
Nõuded taotlejale	• KKLMi piirkonnas registreeritud ja tegutsev organisatsioon • Eelnevate KKLMi LEADER projektide (periood 2007–2013) lõpparuaruanne on esitatud • Registreeritud vähemalt 12 kuud enne taotluse esitamist • Kõik muud nõuded taotlejale, mis tulenevad Leader määrusest • KKLM projektid kinnitab üldkoosolek
Toetuse maksimaalne suurus ja määr strateegia meetme rakendamise korral	• Maksimaalne toetussumma on 64 000 eurot, ühis- ja suurprojektide puhul on maksimaalseks toetussummaks 200 000 eurot (va seltsingud) • Minimaalne toetussumma on 2000 eurot (va seltsingud) • Toetus seltsingutele on 500-2000 eurot • Investeeringutel taristusse on toetuse määr kuni 60% abikõlblikest kuludest. • Toetus kasumit mitte taotlevatele projektidele ning internetiühenduse juurdepääsuvõrkude rajamiseks on kuni 90%

¹⁰ Toetuse saaja on koolituse või muu teadmussiirde ja teavituse osutaja, toetuse kasusaajateks saavad olla ainult juriidilised isikud.

Indikaatorid ja sihttasemed	Tulemusindikaatorid ja soovitud sihttasemed (mõõdetakse perioodi jooksul kaks korda): • Uus/parendatud teenus või toode: 90 • Tegevuste (õppereisid, seminarid, koolitused jms) puhul osalejate rahulolu vähemalt tasemel „hea” Väljundindikaatorid ja soovitud sihttasemed (mõõdetakse igaaastaselt): • Korrastatud/ parendatud objektide arv sh piirkonna eripära tutvustavate ja/või kultuuripärandi objektide arv: 70 • Uute/ parendatud teenuste arv: 20 • Jätkusuutlike mainekujundus-/turundusprojektide arv: 10 • Koolitustel, seminaridel, õppereisidel, osalejate arv: 500 • Ühis- ja suurprojektide arv: kokku 4 • Tagasi-ja sisserände soodustamisele suunatud projektide arv: 2

5.4. Vald kond – siseriikliku ja rahvusvahelise koostöö arendamine

Meetme rakendamise vajaduse lühikirjeldus

Koostöö nii teiste tegevusgruppidega kui ka rahvusvaheliselt on üks olulisi võimalusi, mis aitab erinevate KKLMI piirkonna huvigruppide ja sektorite esindajatel hankida kogemusi ning saada uusi mõtteid, mida rakendada kohaliku piirkonna arendamiseks. Koostöö jätkamine on kindlasti vajalik juba algatatud ühistegevuste edasiarendamiseks (nt kohaliku toidu võrgustik) kui ka uutele algatustele hoo andmiseks. Eraldi muutub järjest tähtsamaks hangitud kogemuste praktiline rakendamine nii KKLMI piirkonna ettevõtlike arendamiseks kui ka elukeskkonna parendamiseks.

Meetme rakendamise eesmärk:

- Siseriiklik ning rahvusvaheline koostöö on süsteemne ja tulemuslik.

Meetme panus Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondi (EAFRD) prioriteetide elluviimise

Meede 3 vastab EAFRD prioriteedile nr 1: teadmussirde ja innovatsiooni parandamine põllumajanduses, metsanduses ning maapiirkondades. Meede panustab otseselt sihtvaldkonda 1A - innovatsiooni ja koostöö toetamine ning teadmistaasi arendamine maapiirkondades.

Läbi võrgustikku kuuluvate ettevõtete arengu toetamise vastab meede ka EAFRD prioriteedile nr 6 (sotsiaalse kaasamise, vaesuse vähendamise ja maapiirkondade majandusliku arengu edendamine) ning sihtvaldkonnale 6A (tegevusvaldkondade mitmekesistamise, väikeettevõtete loomise ja arendamise ning töökohtade loomise hõlbustamine) ja 6 B (maapiirkondade kohaliku arengu soodustamine).

Valdkonnas rakendatakse ühe meedet (meede 3) – Kodukant Läänemaa siseriiklike ja rahvusvaheliste koostööprojektide kavandamine ja elluviimine.

Meede 3: KKLMI siseriiklike ja rahvusvaheliste koostööprojektide kavandamine ja elluviimine

Vastab strateegia eesmärgile	Siseriiklik ning rahvusvaheline koostöö on süsteemne ja tulemuslik.
Toetatavad tegevusvaldkonnad	KKLMI rahvusvaheliste ja siseriiklike koostööprojektide kavandamine ja elluviimine strateegia visiooni ja eesmärkidega seotud valdkondades
Meetme osakaal kogu rahastusest	5%
Abikõlblikud tegevused Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruse nr 1305/2013 artiklitele nr 14, 20, 35 ja 44.	• Koostööprojektide algatamine ja elluviimine • Rahvusvaheliste koostööprojektide ettevalmistamine • Piirkonda tutvustavad tegevuse, reklaam – ja turundustegevused, koolitused, õppereisid, messidel osalemine jm • Tegevuste ja sündmuste elluviimiseks otseselt vajalike vahendite ja inventari soetamine.
Abikõlbmatud kulud	• Investeeringud hoonetesse ja taristusse. • Mitteabikõlblikud kulud tulenevad Leader määrusest.
Toetuse saaja	KTG Kodukant Läänemaa
Nõuded taotlejale	Nõuded taotlejale tulenevad Leader määrusest
Toetuse maksimaalne suurus ja määr strateegia meetme rakendamise korral	• Maksimaalne toetussumma on 64 000 eurot • Minimaalne toetussumma on 2000 eurot • Toetuse määr kuni 90%, rahvusvaheliste koostööprojektide ettevalmistamine 100%
Indikaatorid ja sihttasemed	Tulemusindikaator ning soovitud sihttasemed (mõõdetakse perioodi jooksul kaks korda): • Koostööprojektide arv : 4 Väljundindikaatorid ja soovitud sihttasemed (mõõdetakse iga-aastaselt): • Koostööprojektides osalenute partnerite arv: 6 • Tegevustes osalenute arv: 200

5.5. Kavandatavad ühis- ja suurprojektid

Strateegia koostamise käigus tehti kindlaks eri huvigruppide nägemus võimalikest ühisprojektidest.

Ühisprojektid

Ühisprojektide all peetakse silmas neid projekte, millega hõlmatud elanikkonna suurus on vähemalt 4500 inimest ning milles osaleb minimaalselt 5 partnerit. Vastavad nõuded on kehtestatud KKLMi poolt lisaks LEADER määruses sätestatule.

Ühisprojektidena käsitletakse alljärgnevaid eelnevalt määratletud teemasid:

1. piirkonna ühisturundus nii elanikele kui ka külastajatele (*nt info liikumise tagamine, ühised tutvustavad materjalid, ühtne viidasüsteem, ühise brändi arendamine jms*);
2. maakondlike suurürituste korraldamine;
3. piirkonna muuseumite arendamine kolme sektori koostöös;
4. kohaliku toidu propageerimine ja vastava võrgustiku arendamine;
5. matka- ja terviseradade võrgustiku arendamine;
6. turvalisuse ühine arendamine (nt turvakaamerad).

Nimekiri on koostatud strateegia koostamise kaasamiskoosolekute tulemusena. See ei ole ammendav, mis tähendab, et ühisprojekte on võimalik teha ka teistel teemadel, kuid eelistatakse ülalloetletuid.

Ühisprojekt võib rahalises mõttes olla nii tava- (maksimaalne toetussumma vastavalt meetmes ettenähtule) kui ka suurprojekt (maksimaalne toetus kuni 200 000 eurot).

Suurprojektid

Suurprojektid on projektid, millel on märkimisväärne mõju piirkonnale (nt palju uusi töökohti) ning mille toetuse summa on suurem kui tavaliste projektide puhul, jäädes siiski alla 200 000 euro. Suurprojektide eesmärgid peavad vastama KKLMi strateegia eesmärkidega. Suurprojekti elluviimiseks ei pea tingimata partnereid kaasama. Suurprojekti täpsed kriteeriumid sätestatakse rakenduskava tasandil.

Suurprojektide esitamise otsustab KKLMi üldkoosolek.

Ühis- ja suurprojektide jaoks ei kujundata eraldi meetet, vaid need viiakse ellu teiste meetmete all (vt ptk 5.2 ja 5.3).

6. Võrgustumine ja koostöö

KKLMi rolliks Läänemaal on eelkõige maaelu ja külaliikumise edendamine ning Leader-meetme rakendamine. Täiendavalt on KKLMi ülesandeks kokku lepitud proaktiivsete tegevuste eestvedamine ning tegevusgruppide ja rahvusvahelise koostöö arendamine. Koostööd on kirjeldatud eri tasanditel.

Koostööprojektide esitamine KKLMi poolt

Meetme 3 raames Kodukant Läänemaa poolt koostatavate koostööprojektide (koostööprojektid on tegevusgruppide vahelised ja rahvusvahelised projektid) käivitamise ja rahastamise otsustab üldkoosolek. Projektide eelarvevahendid eraldatakse vastava aasta projektitaotlustele ettenähtud summast üldkoosoleku otsusega.

Piirkondlik ja organisatsioonisisene koostöö

KKLM teeb tihedat koostööd nii oma liikmete kui ka teiste piirkonnas tegutsevate organisatsioonidega. Eduka koostöö aluseks on KKLMi-poolne aktiivne gruppide kaasamine, sh otsuste tegemisel ning piirkonna olukorra analüüsimisel.

KKLMi organisatsioonisisesteks partneriteks on

- liikmesorganisatsioonid, sh:
  - kohalikud omavalitsused – kujundavad läbi osaluse KKLMi tegevussuundi, samuti taotlevad oma projektidele toetust;
  - kolmanda sektori organisatsioonid – kujundavad piirkonna kogukondlikku liikumist, osad liikmetest taotlevad oma projektidele ka toetust;
  - ettevõtjad – osad liikmetest taotlevad oma projektidele ka toetust.

KKLMi olulisemateks maakondlikeks koostööpartneriteks on:

- Läänemaa Omavalitsuste Liit – ühendab piirkonna omavalitsusi ning esindab nende huve;
- SA Lääne-Eesti Arenduskeskus – maakondlik arenduskeskus, mis tegeleb maakonna ettevõtjate, omavalitsuste ja kodanikuühenduste nõustamisega;
- MTÜ Läänemaa Turism – maakondlik katuseorganisatsioon ja ühendus, mis pakub oma liikmetele turismialaseid koostöö-, arendus- ja turundusvõimalusi Haapsalus ja Läänemaal (koordineerib ka Haapsalu Turismiinfokeskuse tööd);
- MTÜ Läänemaa Rannakalanduse Selts – Läänemaa kalureid ühendav katusorganisatsioon, tegeleb kalanduspiirkondade säästva arengu meetme ettevalmistamise ja elluviimisega.

Täiendavalt on koostööpartneriteks Keskkonnaameti Hiiu-Saare-Lääne regioon, Riigimetsa Majandamise Keskus, MTÜ Läänemaa Metsäühistu, Läänemaa Mahetootjate Selts, Põllumajandusameti Lääne Keskus, Läänemaa Elukeskkonna Tuleviku-uuringute Sihtasutus, Läänemaa Nõuandekeskus, Muinsuskaitseamet jt.

Koostöö teiste Leader-tegevusgruppidega

Koos KKLMiga tegutseb Eestis 26 kohalikku tegevusgruppi, mis loob mitmekülgselt koostööks tugeva baasi. KKLM teeb koostööd:

- naabruses asuvate tegevusgruppidega (nt Lääne-Harju Koostöökogu, Hiidlaste Koostöökogu, Saarte Koostöökogu, Pärnu Lahe Partnerluskogu) – peamiselt on koostöö aluseks ühised algatused (nt ühisprojektid) kogu piirkonna konkurentsivõime suurendamiseks;
- samalaadsete (nt rannikul paiknevate) tegevusgruppidega (nt Nelja Valla Kogu, Põhja-Harju Koostöökogu, Arenduskoda, Partnerid, Virumaa Koostöökogu, Kirderanniku Koostöökogu) – peamiselt on koostöö aluseks sarnastele väljakutsetele (nt rannikualade majandamine) ühiste lahenduste leidmine;
- sarnaste strateegiliste valikutega tegevusgruppidega.

Koostöö tegemisel arvestatakse KKLMi liikmete võimaluste ning vajadustega, samuti olemasolevate võrgustikega (nt Eesti Külaliikumine Kodukant).

Rahvusvaheline koostöö

Rahvusvaheline koostöö tugineb ühelt poolt Riikliku Maaeluvõrgustiku Leader- infokeskuse vahendatavatele võimalustele, teisalt aga liikmete juba olemasolevatele sidemetele, nt omavalitsuste sõprusvaldadele. Rahvusvahelise koostöö põhieesmärk on kogemuste vahetus ning KKLMi kui organisatsiooni, samuti selle liikmete ja piirkonna võimekuse suurendamine.

Rahvusvaheline koostöö loob ühtlasi hea aluse uute lahenduste leidmiseks ning juurutamiseks, eelkõige on fookuses kohalike ressursi kasutamine nii äritegevuses kui ka elukeskkonna arendamises.

KKLMil on nii Eesti kui ka rahvusvahelise koostöö võtmes eelnevalt määratletud teemad, mille osas võetakse võimalusel proaktiivne roll (otsene seos strateegiaga). Nendeks on mh:

- kohalik toit – koostöö Eestis ja välismaal;
- rahvusvahelised noorte ja noorte juhendajate projektid – eri projektide elluviimine suurendamiseks noorte huvi kogukonna ja ettevõtluse vastu, samuti juhendajate pädevuste tõstmiseks;
- kohaliku ressursi väärindamise rahvusvaheline kogemus – eesmärk on leida uuenduslikke tehnoloogiaid ja lähenemisi, mida on võimalik KKLMi piirkonnas rakendada;
- loodus- ja kultuuripärandi hoidmine ja arendamine – eesmärk on arendada piirkonna omanäolisuse teadvustamise, hoidmise ja tutvustamisega seonduvat.

Rahvusvaheline koostöö toimub eelkõige naaberriikidega (põhjamaad, Balti riigid), aga ka teiste olulisemate Euroopa riikidega, kellega on koostöösidemed (nt Saksamaa tegevusgrupp LAG Uchte-Tanger-Elbe).

7. Strateegia rakendamine

7.1. Strateegia seire ja hindamine

Strateegia seire ja hindamine on kavandatud kahel tasandil:

1. taotlusi ja nendes välja toodud peamisi indikaatoreid seiratakse jooksvalt. Tegevjuht annab igal aastal üldkoosolekul ülevaate peale rahade kasutamise ka peamiste strateegia näitajate seisust;
2. kaks korda perioodi jooksul (2018. aastal 2016–2017 projektide kohta ja 2020. aastal 2018–2019 projektide kohta) tehakse põhjalikum seire juba ellu viidud projektide tegelike tulemuste ja väljundite hindamiseks. Vastava tegevuse võib KKLM teenusena sisse osta vastavalt ekspertfirmalt.

Strateegia seire korraldust kirjeldab tabel 5.

Tabel 6. KKLMi strateegia seire korraldus

	Kohaliku strateegia seire	Kohaliku strateegia hindamine
Korraldaja	KKLMi juhatus	KKLMi juhatus
Tegija	KKLMi büroo	KKLMi büroo/välishindaja
Alusandmed/seire sisu	eelarve kasutamise edenemine projektide edenemine projektide panus strateegia eesmärkide saavutamisse taotluste põhjal	seirearuanded elluviidud projektide tulemused ja mõjud
Tegevuse pidevus	Pidev	2 korda (vahe- ja lõpphindamine)
Aruandeperiood	Aasta	3 aastat
Aruande heakskiitja	KKLMi juhatus/üldkoosolek	KKLMi üldkoosolek
Aruande otstarve	Uue rakenduskava ettevalmistamine, rakenduskorralduse täpsustamine	Strateegia ülevaatamine

Iga-aastase seirearuande võimalik struktuur

1. Strateegia elluviimise sisuline edenemine meetmete kaupa:
  - Eesmärk
  - Ülevaade projektitaotluste esitamisest ja kinnitamisest
  - Strateegia mõõdikute sihttasemetele lähenemine taotluste info põhjal
  - Rahastatud projektide edenemine
2. Strateegia elluviimise panus üleriigilise Leader-meetme sihttasemetes saavutamisse
3. Strateegia eelarve kasutamise edenemine
4. Strateegia elluviimisel tekkinud probleemid ja nende lahendused

Sama seirearuanne saab olla aluseks ka põllumajandusministeeriumi poolse Leader- meetme seire jaoks.

Vajadust strateegia uuendamise järele hinnatakse igal aastal üldkoosolekul strateegia seire tulemuste põhjal.

Strateegia hindamine hõlmab ka KKLMi kui organisatsiooni arendamiseks elluviidavaid tegevusi, st et paralleelselt strateegia seirega teostatakse igal aastal nn **enesehindamist - analüüsitakse KKLMi organisatsiooni arendamise eesmärkide täitmist** (vt ka p 4.2, organisatsiooni arendamise eesmärgid).

7.2. Taotluste hindamise protsess ja (projektitaotluste hindamise töörühm) hindamiskomisjoni moodustamise põhimõtted

Taotluste hindamise protsess

KKLMile esitatavate taotluste hindamine toimub üldjuhul 8-astmelise protsessina.

- 1) Eelnõustamine KKLMi töötajate poolt (soovituslik)
Taotluste esitamisele eelneb taotlejate eelnõustamine, mille raames annab KKLMi tegevmeeskond infot KKLMi strateegia, meetmete, tingimuste jms kohta ning vajaduse korral nõustatakse taotlejat projektiidee osas. Eelnõustamine on taotlejatele soovituslik.
- 2) Taotluste tehniline kontroll KKLMi töötajate poolt
Taotluste esitamise järgselt kontrollib KKLMi tegevmeeskond nõutud dokumentide olemasolu. Vajaduse korral antakse taotluse esitajale aega puuduste likvideerimiseks. Antud etapis ei anta hinnangut dokumentide sisule.
- 3) Juhatus otsus projektide hindamisele saatmise kohta
Taotluste tehnilise kontrolli tulemustest lähtuvalt teeb juhatus otsuse projektide hindamisele saatmise kohta, tehniliselt mittevastvad taotlused hindamisele ei lähe. Tehnilise kontrolli läbinud taotlused edastatakse hindamiskomisjoni liikmetele.
- 4) Investeeringuprojektidega seotud paikvaatlused, v.a juhtudel, kus paikvaatlus ei anna lisainformatsiooni
Paikvaatlust tehakse investeeringuprojektidele, v.a juhul, kui see ei anna olulist lisainformatsiooni (nt sõiduki soetamine). Paikvaatluse vajaduse otsustab hindamiskomisjoni esimees. Paikvaatlust teevad vähemalt kaks hindamiskomisjoni liiget, kes koostavad ka paikvaatluse protokollid ning esitavad selle hindamiskomisjoni liikmetele.
- 5) Tegevusprojektide ärakuulamine (soovituslik)
Kõigile tegevusprojektide (ei sisalda investeeringuid) esitajatele antakse võimalus oma projekti hindamiskomisjonile tutvustada. Projektide tutvustamine on vabatahtlik.
- 6) Elektrooniline hindamine
Hindamiskomisjoni liikmed täidavad elektroonilises keskkonnas oma hindamistabeli, mis moodustab esialgse pingerea.

7) Hindamiskoosolek

Hindamiskomisjoni liikmete osavõtul viiakse läbi hindamiskoosolek, kus arutatakse moodustunud pingerida projektide kaupa läbi ning täiendava info ilmnemisel korrigeeritakse paremusjärjestust. Hindamiskomisjoni protokoll esitatakse kinnitamiseks juhatusele.

8) Juhatuse koosolek ja otsus

Juhatus teeb otsuse paremusjärjestuse esitamiseks PRIA-le, võttes aluseks hindamiskomisjoni protokoll.

Hindamiskomisjoni moodustamise ja töö põhimõtted

Esitatud projektide tehnilist vastavust kontrollib KKLMi tegevbüroo, taotlusi hindab selleks spetsiaalselt moodustatud hindamiskomisjon.

KKLMi hindamiskomisjoni moodustamisel ning selle töö korraldamisel lähtutakse järgmistest põhimõtetest:

- KKLMi hindamiskomisjoni kuulub 7 –11 liiget;
- KKLMi üldkoosoleku otsusega valitakse 7 hindamiskomisjoni põhiliiget ja 7 asendusliiget, kuhu kuuluvad nii kohalike omavalitsuste, kolmanda sektori kui ettevõtjate esindajad, täiendavalt kuuluvad hindamiskomisjoni kaks välishindajat, kes valitakse samuti üldkoosoleku otsusega. Hindamiskomisjoni liikmete määramisel jälgitakse, et hindamiskomisjoni liikmete avaliku sektori esindajate osakaal komisjoni liikmete hulgas ei oleks suurem kui 49%.
- hindamiskomisjoni liikmetega sõlmitakse hindamiskomisjoni liikmeleping, kus sisaldub õigus saada töötasu, saada asjakohast informatsiooni, kohustus osaleda koolitusel, kohustus teavitada enda taandamisest taasesitatavas vormis;
- hindamiskomisjoni liikmetega sõlmitakse konfidentsiaalsusleping;
- hinnatakse kõiki taotlusi, mille kohta on juhatus teinud hindamisele saatmise otsuse;
- hinnatakse hindamiskriteeriumite alusel (vt p 7.3);
- hindamiskomisjon viib hindamise käigus enne projektide paremusjärjestuse moodustumist läbi investeeringuobjektide paikvaatluse;
- projektid, mis ei vasta strateegiale, ei saa positiivset otsust;
- projektid, mille hindepunktide summa jääb alla 50%, ei saa positiivset otsust.

7.3. Taotluste hindamiskriteeriumid

Taotluste hindamise aluseks on hindamiskriteeriumid, mis on olemuslikult jaotatud kaheks – projekti mõjuga seotud hindamiskriteeriumid ning projekti ettevalmistuse kvaliteedi ja jätkusuutlikkusega seotud hindamiskriteeriumid. Hindamiskriteeriumite osakaalud meetme lõikes on jaotatud järgmiselt:

1. Ettevõtlusmeede

1.1. Projekti mõjuga seotud hindamiskriteeriumid (osakaal kokku 30%) sh:

- Projekti vajalikkuse põhjendatus ja panus KKLM strateegia eesmärkide täitmisel (10% hindest)¹¹;
- Projekti suunatus piirkonna eripära hoidmisele ja arendamisele või kohaliku ressursi kasutamisele ettevõtluses (10% hindest);
- projekti mõju meetme tulemus- ja väljundindikaatorite täitmisele (10% hindest).

1.2. Projekti ettevalmistuse kvaliteedi ja jätkusuutlikkusega seotud hindamiskriteeriumid (osakaal kokku 70%) sh:

- projekti tegevuskava selgus (10% hindest);
- projekti eelarve selgus ja kulude põhjendatus (20% hindest)
- projekti uuenduslikkus (10% hindest);
- taotleja kogemus ja pädevus (10% hindest);
- projekti tulemuste jätkusuutlikkus (20% hindest)

2. Elukeskkonna meede

2.1. Projekti mõjuga seotud hindamiskriteeriumid (osakaal kokku 40%) sh:

- Projekti vajalikkuse põhjendatus ja panus KKLM strateegia eesmärkide täitmisel (10% hindest)¹²;
- Projekti suunatus piirkonna eripära hoidmisele ja arendamisele või kohaliku ressursi kasutamisele (10% hindest);
- projekti mõju meetme tulemus- ja väljundindikaatorite täitmisele (20%).

2.2. Projekti ettevalmistuse kvaliteedi ja jätkusuutlikkusega seotud hindamiskriteeriumid (osakaal kokku 60%) sh:

- projekti tegevuskava selgus (20% hindest);
- projekti eelarve selgus ja kulude põhjendatus (10%);
- projekti uuenduslikkus (10% hindest);
- taotleja kogemus ja pädevus (10% hindest);
- projekti tulemuste jätkusuutlikkus (10%).

KKLMi projektaotlusi hinnatakse 4 palli süsteemis (4 – väga hea, 1 – puudulik).

Täpsemalt kirjeldatakse skaalad lahti hindamisjuhendis, mille kinnitab KKLM juhatus ja mis avalikustatakse koos taotlusvooru teavitusega.

¹¹ Kriteeriumi 1.1. puhul kehtestatakse lävend. Juhul, kui projekt saab kriteeriumi lõikes hindeks 1, ei kuulu projekt automaatselt rahastamisele

¹² Kriteeriumi 2.1. puhul kehtestatakse lävend. Juhul, kui projekt saab kriteeriumi lõikes hindeks 1, ei kuulu projekt automaatselt rahastamisele

8. Strateegia rahastuskava

KKLMi strateegia rakendamise eelarve selgub uue Leader-perioodi käivitumisel. Järgnevalt on välja toodud planeeritava eelarve põhimõtteline jaotus strateegia valdkondade ja meetmete kaupa.

Kogueelarve jaguneb järgmiselt:

1. meetmed – 80% eelarve mahust;
2. strateegia rakendamine – 20% eelarve mahust.

Valdkondade ja meetmete rahajaotus (80% kogu tegevusgrupile eraldatavatest vahenditest)

Valdkond 1: ettevõtluse aktiivsuse suurendamine (50%), sh:

- meede 1: Ettevõtluse ja ettevõtluseks vajalike tingimuste arendamine, seal hulgas kohalikul eripäral ja kultuuripärandil põhineva ettevõtluse arendamine (50%);

Valdkond 2: elukeskkonna parendamine (45%), sh:

- meede 2: Piirkonna eripära ja kultuuripärandi arendamine ning piirkonna arenguks vajalike teenuste kättesaadavuse suurendamine (45%);

Valdkond 3: siseriikliku ja rahvusvahelise koostöö arendamine (5%), sh:

- meede 3: KKLMi siseriiklike ja rahvusvaheliste koostööprojektide kavandamine ja elluviimine (5%).

Toetusmäärad on välja toodud meetmete kirjelduse juures (vt ptk 5).

9. Seosed teiste strateegiliste arengudokumentidega

KKLMi strateegia on seotud järgmiste strateegiliste arengudokumentidega.

1. Konkurentsivõime kava „Eesti 2020”

Valdkonnas „Konkurentsivõimeline ettevõtluskeskkond” on valitsuse poliitika üheks põhisuunaks eelduste loomine erasektori teadus- ja arendustegevuse mahtude suurenemiseks ning innovatsiooni väljundite arvu ja kvaliteedi tõstmiseks.

KKLMi strateegia üks horisontaalne eesmärk on uudsete lahenduste rakendamine, mis on eelnimetatud valitsuse poliitika põhisuunaga kooskõlas.

Samuti toetatakse KKLMi strateegiaga ettevõtjatele vajaliku infrastruktuuri rajamist, mis on kooskõlas valitsuse poliitika põhisuunaga „Transpordi, IKT ja teiste riigi poolt pakutavate ettevõtlust toetava taristu ja institutsioonide viimine rahvusvahelisele tasemele”.

2. Eesti Maaelu Arengukava 2014–2020

Maaelu Arengukava prioriteet nr 6 on:

- Maamajandus ja maapiirkonna elukeskkond on mitmekesised, pakuvad alternatiivseid tööhõivevõimalusi põllumajandusest vabanevale tööjõule ning tuginevad kohalikul ressursil ja potentsiaalil põhinevatele lahendustele.

Prioriteedil on kaks sihtvaldkonda, millest 6B (maapiirkondade kohaliku arengu soodustamine) puudutab Leader-lähenemist:

- Kohaliku arengu strateegiatega 100% maaelanikkonna hõlmamine.

KKLMi strateegia panustab arengukava kuuenda prioriteedi täitmisesse, luues eeldused majanduse ja elukeskkonna mitmekesistamiseks kahe tegevusvaldkonna kaudu (piirkonna ettevõtluse aktiivsuse suurendamine ja elukeskkonna parandamine). Strateegiaga toetatakse piirkonna külastatavuse suurendamist, ettevõtete käivate kasvu, piirkonna kultuuripärandi säilitamist ning suurendatakse teenuste kättesaadavust.

KKLMi strateegia hõlmab kogu Läänemaa maapiirkonda, seega on strateegiaga hõlmatud terve maakonna maaelanikkond.

KKLMi strateegia on kooskõlas ka Leader-lähenemise spetsiifiliste eesmärkidega, milleks on:

- ettevõtjate konkurentsivõime tõstmine, eelkõige ühistel tegevustel põhinevate tegevuste rakendamise kaudu;
- sotsiaalse kaasatuse edendamine ning vaesuse leevendamine;
- piirkondlike eripärade teadvustamine ning nende potentsiaali parem rakendamine;
- uuenduslike lahenduste leidmise ja kasutuselevõtmise soodustamine;
- kohaliku tasandi valitsemise parendamine eri osapoolte kaasamise teel.

KKLMI strateegia eesmärgid on piirkonna eripära ja kultuuripärandi arendamine ning piirkonna arenguks vajalike teenuste kättesaadavuse suurendamine. Seega panustab KKLMI strateegia Leader-spetsiifiliste eesmärkide täitmisesse.

3. Eesti regionaalarengu strateegia 2014–2020

Regionaalarengu strateegia visioon 2030 on järgmine:

- oma eripäradele tuginedes panustab iga piirkond Eesti kui terviku konkurentsivõime kasvule, saades omakorda osa sellega kaasnevatest hüvedest;
- inimestel on igas toimepiirkonnas kättesaadavad head töökohad, kvaliteetsed teenused ning mitmekülgeid tegevusi võimaldav meeldiv elukeskkond.

Strateegia üldeesmärk on

- toimepiirkondade parem kasutus majanduskasvuks ja elukvaliteedi tõusuks vajalike hüvede kättesaadavus.

Strateegia kohaselt on maakonna eelisarendatavad kasvuvaldkonnad terviseedendus ja taastusravi.

KKLMI strateegia visioon tugineb kohalikule eripärale (loodusressurss ja kultuuripärand), jätkusuutlikkusele (uute ja kõrgema lisandväärtusega töökohtade loomine) ning on seeläbi regionaalarengu strateegia visiooniga kooskõlas ning panustab selle saavutamisse. Ühtlasi tegeleb KKLMI strateegia ka teenuste kvaliteedi ja kättesaadavuse parandamisega, panustades seega regionaalarengu strateegia üldeesmärgi täitmisesse.

4. Eesti riiklik turismiarendukava 2014–2020

Turismiarendukava visioon:

- Aastaks 2020 on Eesti turistidele tuntud ja hea mainega Põhjamaade turismi sihtkoht, mis pakub meeldejäävat reisielamust ning kust on soovi korral mugav reisida teistesse Läänemere piirkonna riikidesse.

KKLMI strateegia on turismiarendukavaga kooskõlas – strateegiaga arendatakse kohalikust ressursist lähtuvat puhkemajandust.

5. Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014–2020

KKLMI strateegia on kooskõlas järgmiste rakenduskava prioriteetsete suundadega:

- kasvuvõimeline ettevõtetus ja rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline teadus- ja arendustegevus;
- väikese ja keskmise suurusega ettevõtete arendamine ja piirkondade konkurentsivõime tugevdamine.

KKLMI strateegia püüdleb uute ja kõrgema lisandväärtusega töökohtade loomise poole, panustades sel viisil ka ühetekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava täitmisesse.

6. Lääne maakonna arengustrateegia 2020+

Maakonna arenguvision sedastab järgmist:

- Aastaks 2020+ on Läänemaa kõige turvalisem maakond Eestis.
- Läänemaa on mitmekesise loodusega ning omanäolise kultuuripärandiga elukeskkond.
- Majandusliku heaolu ja konkurentsivõime aluseks on motiveeritud ja ettevõtlikud inimesed, maakonna haridussüsteemi vastavus kohalikule vajadusele ning majandustegevust toetav ettevõtluskeskkond. Siia tahavad ja saavad inimesed oma ettevõtteid luua ja neisse investeerida.
- Läänemaa on kaasaegse infrastruktuuriga ja igale Läänemaa elanikule on kättesaadavad tema vajadustest lähtuvad teenused.

KKLMi strateegia on maakonna visiooniga kooskõlas. Strateegiaga toetatakse looduse ning omanäolise kultuuripärandi hoidmist ja arendamist ning ettevõtluskeskkonna arendamist, mis on ühtlasi ka maakonna arenguvisioni komponentideks.

7. Läänemaa ettevõtluse arengukava 2015–2020

Läänemaa ettevõtluse arengukava visioon on alljärgnev:

- Läänemaa on avaliku ja erasektori koostöös arenev uuendustele aldis ettevõtluskeskkond, mis loob võimalused tasuvaks tööks kõigile soovijaile.

Visioon on otseselt seotud KKLMi strateegiaga: strateegia olulised komponendid on koostöö eri sektorite ja osapoolte vahel (koostöövõrgustike arendamine) ning uued lahendused rakendamiseks. Samuti on oluline osa strateegia ressurssidest suunatud ettevõtete arendamiseks ning töökohtade loomiseks.

8. Üleriigiline planeering Eesti 2030 jj

Üleriigilise planeeringu esimeseks põhisuunaks on tasakaalustatud ja kestlik asustuse areng:

- olemasolevale asustusstruktuurile toetuva mitmekesise ja valikuvõimalusi pakkuva elu- ja majanduskeskkonna kujundamine;
- töökohtade, haridusasutuste ja mitmesuguste teenuste kättesaadavuse tagamine toimepiirkondade sisese ja omavahelise sidustamise kaudu.

KKLMi strateegia on planeeringu põhisuunaga heas kooskõlas. Strateegiaga soovitakse samuti kujundada mitmekesine ja valikuvõimalusi pakkuv elu- ja majanduskeskkond, ühtlasi on teenuste kättesaadavuse parandamine üheks strateegia eesmärgiks.

9. Lääne maakonnaplaneering

Maakondlikeks arenguprioriteetideks on:

- vastuvõetava elukeskkonna loomine, sh:
  - töökohtade loomisele kaasaaitamine infrastruktuuri arendamise ning tööjõu koolitamise kaudu;
  - sotsiaalse keskkonna säilitamine ja arendamine;
- maakonna imago loomine ja atraktiivsuse tõstmine, sh:
  - ajaloolis-kultuurilise omapära rõhutamine;
  - külalistesse sõbraliku suhtumise kujundamine.

KKLMi strateegia on maakonnaplaneeringu arenguprioriteetidega kooskõlas. Strateegias keskendutakse samuti nii infrastruktuuri kui inimressursi (sh tööjõu) arendamisele. Tähtsal kohal on strateegias ka piirkonna omapära rõhutamine.

10. Kohalike omavalitsuste arengukavad

KKLMi strateegia visioon on kooskõlas kõikide piirkonna omavalitsuste arengukavades püstitatud visioonidega ja selles panustatakse rohkemal või vähemal määral nende täitmisesse (vt tabel 6).

Tabel 7. KKLMi strateegia seotus kohalike omavalitsuste arengukavadega

KKLMi visioon	Omavalitsused, mille arengukavades komponendid esindatud on
Omanäolisus	Noarootsi, Ridala, Vormsi
Jätkusuutlikkus	Hanila, Kullamaa, Noarootsi, Nõva, Vormsi
Koostegemine	Hanila, Lihula, Noarootsi, Vormsi, Lääne-Nigula
KKLMi strateegilised valdkonnad	Omavalitsused, mille arengukavades valdkonnad esindatud on
Ettevõtluse aktiivsuse suurendamine	Hanila, Kullamaa, Lihula, Noarootsi, Nõva, Ridala, Vormsi, Lääne-Nigula
Elukeskkonna parendamine	Hanila, Kullamaa, Lihula, Noarootsi, Nõva, Ridala, Vormsi, Lääne-Nigula

Hanila valla visioon:

- Hanila on jätkusuutlik Läänemere-äärne vald, kus on tugev ettevõtlus, kättesaadavad avalikud teenused, aktiivne kogukond ja heade ühenduste võrgustik.

Kullamaa valla visioon:

- Kullamaa vald on kvaliteetse elukeskkonnaga, soodsa ettevõtluskliimaga, tugevate põllumajandusettevõtetega, atraktiivsete puhke- ja turismivõimalustega, elujõulise kogukonnaga, jätkusuutlikult arenev kultuurilembeline omavalitsus. Vallas on olemas kool, lasteaed, raamatukogud ja kultuurimaja, kihelkonnamuuseum ja kirik.

Lihula valla visioon:

- Lihula vald on Eestis ja ka mujal maailmas heast küljest tuntud paik, kus elavad elujaatava suhtumisega koostööaltid inimesed ning kus on mõnus elada, töötada ja puhata, väljast tulijal palju huvitavat vaadata ning teha.

Martna valla visioon:

- Martna vald on väärtustatud elupaik inimese tervislikuks ja tasakaalustatud arenguks. Siia tahavad tulla ja siin olla loodusest hoolivad elanikud, ettevõtjad ja turistid.

Noarootsi valla visioon:

- Aastal 2025 on Noarootsi vald turvalise elukeskkonnaga, puhta ja kauni looduskeskkonnagaloostusega, toimiva ettevõtluskeskkonnaga, kaasaegse taristuga ning noore, haritud, ettevõtliku, terve ja elurõõmsa elanikkonnaga uuendusmeelne, konkurentsivõimeline ning koostööle suunatud omavalitsus.

Nõva valla visioon:

- Aastal 2017 on Nõva vald elujõulise kogukonnaga ja aktiivse omavalitsusega jätkusuutlik omavalitsus – kuurortvald Põhja-Läänemaal, mis on hästi ühendatud muu maailmaga ja kus on kaunis loodus, kus meelsasti puhatakse ning kus on vallaelanikele ja juurdetulijatele kodu rajamiseks huvipakkuv elukeskkond.

Ridala valla visioon:

- Ridala vald on aastal 2022 arenenud sotsiaalse ja tehnilise taristuga, moodsa elukeskkonnaga keskkonnasõbralik ja pereväärtusi hoidev vald, kus on säilinud mitmekesine loodus ja piirkondlik omapära ning avalikud teenused ja töökohad on elanikele kodust kättesaadavas kauguses.

Vormsi valla visioon:

- Vormsi on elujõulise ja sidusa kogukonnaga omanäoline loodust väärtustav väikesaar Läänemeres, mõnus koht rahulikuks ning turvaliseks eluviisiks. Kohalikel ressurssidel, loometegevusel ja innovatiivsetel lahendustel põhinev väikeettevõtlus, aktiivne kultuuri- ja seltsielu ning tulemuslik kohamarketing on kujundanud Vormsist atraktiivse elupaiga, aastaringse väärturismi, puhkuse ja koolituse sihtkoha. Inimsõbralik elukeskkond ja hästi toimiv ühendus mandriga on eeldused saare avatuseks ja elanike arvu kasvuks.

Lääne-Nigula valla visioon:

- Lääne-Nigula vald on kvaliteetset elu- ja töökeskkonda pakkuv ettevõtjasõbralik kohalik omavalitsus, kus on ühtehoidev kogukond ning kus paiknevad kogu Läänemaa elanikele tööhõivet pakkuvad tootmisalad ja ettevõtted.

Kasutatud materjalid

1. „Läänemaa majandusülevaade 2012 ja Euroopa Liidu toetused 2008–2012”, Lääne Maavalitsus, 2013
2. „Läänemaa rahvastikurände uuring”, OÜ KT Europroject Management, 2010
3. „Vaata Läänemaa edukamaid ettevõtteid”, Äripäev, 2012 (<http://www.aripaev.ee/article/2012/10/15/vaata-laanemaa-edukamaid-ettevotteid>)
4. „Regionaalne pendelrände uuring”, Rein Ahas, Siiri Silm, Kadri Leetmaa, Tiit Tammaru, Erki Saluveer, Olle Järv, Anto Aasa, Margus Tiru, 2010
5. „Regionaalse pendelrände kordusuuring”, Rein Ahas, Siiri Silm, 2013
6. Rahandusministeeriumi kodulehekülg. Andmed kohalike omavalitsuste kohta (<http://www.fin.ee/kov-eelarved-ulevaated>)
7. Statistikaameti kodulehekülg (www.stat.ee)
8. „Lääne maakonna arengustrateegia 2011–2025”, Lääne Maavalitsus, 2012
9. „Läänemaa turismi arengukava 2006–2015”, Lääne Maavalitsus, 2005
10. „Hanila valla arengukava 2008–2020”, Hanila Vallavalitsus, 2008
11. „Kullamaa valla arengukava aastani 2022”, Kullamaa Vallavalitsus, 2012
12. „Lihula valla arengukava 2011–2018”, Lihula Vallavalitsus, 2012
13. „Martna valla arengukava 2012–2022”, Martna Vallavalitsus, 2011
14. „Noarootsi valla arengukava 2013–2020”, Noarootsi Vallavalitsus, 2012
15. „Nõva valla arengukava 2007–2017”, Nõva Vallavalitsus, 2013
16. „Oru valla arengukava 2006–2012 arenguvisioniga 2016”, Oru Vallavalitsus, 2006
17. „Ridala valla arengukava 2013–2022”, Ridala Vallavalitsus, 2012
18. „Risti valla arengukava 2003–2018”, Risti Vallavalitsus, 2003
19. „Taebla valla arengukava 2012–2021”, Taebla Vallavalitsus, 2012
20. „Vormsi valla arengukava 2011–2025”, Vormsi Vallavalitsus, 2011
21. Läänemaa portaal (www.laanemaa.ee)
22. Eesti Hariduse Infosüsteem. Andmed koolide ja lasteaedade kohta (www.ehis.ee)
23. „MTÜ Kodukant Läänemaa piirkonna strateegia”, MTÜ Kodukant Läänemaa, 2006
24. Turismiportaal www.visitestonia.com
25. Lääne maakonna teemaplaneering „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur 2008–2015”, Lääne Maavalitsus, 2007
26. „Lääne maakonna planeering”, Lääne Maavalitsus, 1998
27. Üleriigiline planeering “Eesti 2030+”, Siseministeerium, 2012
28. Lääne maakonna teemaplaneering „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused”, Lääne Maavalitsus, 2005

LISA 1. Piirkonna olukorra analüüs

Piirkonna olukorra analüüs asub eraldi dokumendis